

AMMATILLISEN ERITYISOPETUKSEN MERKITYS PÄIHDEKUNTOUTUJALLE

Riitta Karhapää
Opinnäytetyö, kevät 2011
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Karhapää, Riitta. Ammatillisen erityisopetuksen merkitys päihdekuntoutujalle. Helsinki, kevät 2011, 54 s., 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten ammatillisessa erityisoppilaitoksessa opiskelu tukee päihdekuntoutujan kuntoutumista, identiteetinmuutosta sekä integroitumista yhteiskuntaan. Tarkoituksena oli selvittää tämän työn avulla, millainen merkitys ammatillisella erityisopetuksella on päihdekuntoutujan kuntoutumisessa hänen itsensä kokemana.

Aineisto kerättiin haastattelemalla neljää ammatillisessa erityisoppilaitoksessa opiskellutta päihdekuntoutujaa loppukevästä 2010. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Teemoittelun jälkeen teemoista etsittiin yhtäläisyyksiä ja päihdekuntoutujille merkityksellisimpiä asioita heidän kuntoutumisessaan. Haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jonka kolme teemaa olivat identiteetin muutos, kuntoutumiseen vaikuttavat asiat ja erityisopetuksen merkitys.

Opinnäytetyön päätuloksena voitiin todeta, että ammatillinen erityisopiskelu tukee päihdekuntoutujan identiteetin muutosta. Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa saatu tuki koettiin merkittäväksi ja erityisoppilaitos miellettiin haastattelijoiden kohdalla ainoaksi vaihtoehdoksi opiskeluille. Haastattelijoiden perusteella kaikkein merkittävimmäksi asiaksi nostettiin uuden opiskelijastatuksen saaminen kouluympäristössä päihdekuntoutujan identiteetin sijaan. Helsingin kaupungin Päihdehuollon jälkikuntoutuksen palveluohjaajien tuki kuntoutumisessa koettiin myös tärkeäksi.

Johtopäätöksenä voidaan päätellä, että päihdekuntoutujan toipumisprosessille ja identiteetin muutokselle on ensiarvoisen tärkeää, että löydetään uusia rooleja esimerkiksi kouluympäristössä ja näin saadaan tukea identiteetin muutokseen. Opiskelun koettiin myös tuoneen elämään tavoitteellista tekemistä ja normaaliuden kokemuksia, mikä osaltaan auttaa integroitumisessa yhteiskuntaan

Asiasanat: identiteetin muutos, ammatillinen erityisopetus, kuntoutuminen, laadullinen tutkimus, päihdekuntoutuja

ABSTRACT

Karhapää, Riitta.

The Meaning of Vocational Special Needs Education for Intoxicant Abusers in Rehabilitation.

54 p., 3 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services: Bachelor of Social Services.

The aim of the study was firstly to obtain information on how vocational special needs education supported the intoxicant abusers in rehabilitation to change their identity and integrate into society. The study was conducted by examining how the intoxicant abusers in rehabilitation themselves experienced the meaning of the professional special needs education in their rehabilitation.

This study was qualitative and the data was collected in spring 2010 by interviewing four intoxicant abusers in rehabilitation at a vocational special needs school. A semi-structured interview was used by focusing on three themes, namely identity change, how the intoxicant abusers coped with the environment and the meaning of special needs education. Although the data came from a fairly wide area, it was analyzed by considering the three themes in focus.

The results showed that vocational special needs education seemed to support the intoxicant abusers in rehabilitation to change their identity and integrate into society. Studies also appeared to give activities felt to be meaningful and goal-oriented.

For the rehabilitation and identity change, it is particularly important to find new roles, e.g. in the school environment. This supports the identity change and brings a feeling of normality, which helps with the integration into society.

Keywords: identity change, rehabilitation, intoxicant abuser in rehabilitation, special needs education,

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	AIHEPIIRIÄ SIVUAVAT TUTKIMUKSET	8
3	PÄIHDEKUNTOUTUMINEN.....	10
3.1	Päihdehuollon jälkikuntoutus	10
3.2	Identiteetti ja sen muotoutuminen	12
3.3	Kuntoutuminen.....	13
3.4	Ammatillisen erityisopetuksen rooli jälkikuntoutuksessa	14
4	TUTKIMUSPROSESSI.....	16
4.1	Tutkimuskysymykset.....	16
4.2	Haastateltavien taustat	16
4.3	Puolistrukturoitu teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä	17
4.4	Aineiston analyysi	20
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	22
5.1	Identiteetin muutos	22
5.1.1	Kuntoutujan identiteetin hauraus	23
5.1.2	Opiskelun vaikutukset identiteettiin	26
5.2	Kuntoutumiseen vaikuttavat asiat	28
5.2.1	Opiskelun mukanaan tuoma onnistumisen kokemusten merkitys	29
5.2.2	Kuntoutujan itsensä merkityksellisimpinä kokemat asiat	30
5.3	Ammatillisen erityisopetuksen merkitys	32
5.3.1	Erytisopetuksen vaikutus opiskeluun.....	33
5.3.2	Valmentava koulutus	34
6	HAASTATELTAVIEN ARVIOT TULOXSISTA JA NYKYTILANNE	37
7	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	39
8	OMAN AMMATILLISUUDEN TARKASTELUA.....	41
9	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	43
	LÄHTEET	48

LIITE 1: Haastattelukysymykset.....	52
LIITE 2: Muokatut haastattelukysymykset.....	53
LIITE 3: Kirje haastateltaville	54

1 JOHDANTO

Päihdekuntoutuminen on pitkälinen prosessi, ja jälkikuntoutus vie vähintään viisi vuotta. Toipumisprosessi voi sisältää retkahduksia ja takapakkeja. Toipuminen ei siis ole ainoastaan nousujohteinen, ja sen kestoa on mahdotonta määrittellä tai ennustaa etukäteen. Takapakkia voi tulla myös tilanteissa, joissa raitiudelle asetetaan liian kovia tavoitteita. Toipumisprosessia ei voi hoputtaa ja sille olisi annettava tarpeeksi aikaa. Sosiaalialan ammattilaisetkaan eivät aina ymmärrä, kuinka pitkällisestä prosessista kuntoutumisessa on kysymys. Huomioitavaa jälkikuntoutuksessa on myös toiminnan ajoitus, ettei asiakas esimerkiksi kiirehdi opiskelemaan tai työelämään liian pian, mistä voi seurata vain lisää vaikeuksia ja toipuminen saattaa hidastua.

Kiinnittyminen yhteiskuntaan vaatii päihdekuntoutujalta täydellistä identiteetinmuutosta. Päihdekuntoutujalla on usein takanaan vuosien, ellei jopa vuosikymmenien ajanjakso ilman opiskelua tai työelämää. Pitkän ajan jälkeen on hankalaa lähteä hakemaan töitä, etenkin, jos päihdekuntoutujalla ei ole ammatillista koulutusta. Myös opintoihin kiinnittyminen ammatillisessa oppilaitoksessa on haasteellista, koska aiemmasta koulunkäynnistä on kulunut aikaa eikä kuntoutuja halua välttämättä tuoda päihdetaustaansa julki. Ammatillisiin opintoihin valmentava ja kuntouttava opetus tarjoaa mahdollisuuden päästä ammatillisiin opintoihin joustavasti. Ammatillisissa erityisoppilaitoksissa on myös mahdollisuus tarvittaessa lyhentää koulupäiviä tai pidentää opiskelun kestoa. Opiskelun etenemistä tukevat myös pienet luokkakoot, opiskeluhuoltoryhmän tuki ja tiivis verkostoyhteistyö.

Tämän opinnäytetyön aiheen sain oman työni kautta. Työskentelen ammatillisessa erityisoppilaitoksessa ohjaajana valmentavalla ja kuntouttavalla luokalla sekä lisäksi toimin päihdevastaavana tukien päihdekuntoutujien opintojen edistymistä. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on saada tietoa siitä, miten ammatillisessa erityisoppilaitoksessa opiskelu tukee päihdekuntoutujan kuntoutumista, identiteetinmuutosta sekä integroitumista yhteiskuntaan. Lisäksi haluan selvittää tämän työn avulla, millainen merkitys ammatillisella erityisopetuksella on päih-

dekuntoutujan kuntoutumisessa hänen itsensä kokemana. Tavoitteena on myös selvittää, millainen tuki on ollut päihdekuntoutujan itsensä mielestä merkittävää toipumisprosessin kannalta. Pyrkimykseni on löytää vastauksia, jotka nousevat päihdekuntoutujien omista kokemuksista ja näkemyksistä.

Tämän laadullisen tutkimuksen metodina käytän puolistrukturoitua teemahaastattelua. Ammatillisen erityisopetuksen merkitys päihdekuntoutujalle- otsikon alle kolme teemaa, jotka ovat identiteetin muutos, raittiina pysymiseen vaikuttavat asiat ja erityisopetuksen merkitys. Haastattelun aluksi kysyn haastateltavilta taustakysymyksiä ja sen jälkeen minulla on muutamia kysymyksiä kunkin teeman alta. Teemat valikoituivat opinnäytetyöryhmän tuella pitkällisen pohdintani jälkeen. Teemoista kolmas eli erityisopetuksen merkitys valikoitui helpoimmin, sillä tässä tutkimuksessa haluan saada tietoa, kuinka päihdekuntoutujat itse kokevat erityisopetuksen merkityksen heidän opiskeluissaan. Tarkoitus on saada selville millainen merkitys opiskelulla on raittiuden tukemisessa ja sitä kautta löytyi toinen teema eli mitkä muut asiat myös vaikuttavat raittiina pysymiseen. Hännikäinen- Uutela(2004, 199–200) toteaa, että päihderiippuvaisen toipumisprosessissa vanha identiteetti hylätään, uusi identiteetti rakennetaan ja sitä kehitetään. Identiteetin muutos on perusta kuntoutumiselle ja haluan selvittää tämän identiteetin muutos - teeman kysymysten avulla, onko päihdekuntoutujan identiteetti muuttunut opiskelun myötä ja millaisia muutoksia päihdekuntoutuja on huomannut itsessään suhteessa ympäristöön.

2 AIHEPIIRIÄ SIVUAVAT TUTKIMUKSET

Hännikäinen-Uutela (2004) käsittelee väitöskirjassaan yhteisökasvatuksellisten menetelmien tehokkuutta narkomaanien kuntoutuksessa. Hän tarkastelee kuinka toimiva yhteisö pystyy tukemaan narkomaaneja uuden elämän oppimisessa sekä kasvamisessa yhteiskunnan jäseniksi. Tutkimuksen tuloksissa nousee esiin yhteisön sosiaalisten suhteiden sekä vuorovaikutuksen merkitys uuden elämäntavan ja arvojen oppimisessa sekä persoonallisuuden muutoksessa. Tärkeässä roolissa tässä kvalitatiivisessa tutkimuksessa ovat narkomaanien omat käsitykset ja kuvaukset riippuvuudesta. (Hännikäinen- Uutela 2004, 5, 207.)

Ruisniemen (2006) väitöskirjassa käsitellään päihderiippuvuudesta toipumista minäkuvan muutoksen kautta. Tässä tutkimuksessa minäkuva on ihmisen uskomusjärjestelmä omasta itsestään ja tähän uskomusjärjestelmään vaikuttavat hänen elämäkokemuksensa, identiteettinsä ja erilaiset sosiaaliset identiteetit sekä sosiaalinen palaute (Ruisniemi 2006, 5). Ruisniemi tarkastelee minäkuvan muutosta toipumisprosessin aikana ja 1–2 vuotta sen jälkeen. Hän havaitsee minäkuvan muutoksessa sekä yhteisiä että yksilöllisiä piirteitä ja minäkuvaan tulleen joustavuuden, joka ilmenee suhtautumisessa omaan itseen sekä muihin ihmisiin. Yhteisössä koettiin kiintymystä mutta toisaalta myös vallankäyttöä. Kuitenkin yhteisön koettiin tukeneen muutoksessa. Addiktin identiteetistä etäännyneet olivat siirtyneet 12 askeleen määrittämästä addiktin identiteetistä kohti joustavampaa suhtautumista päihteisiin. (Ruisniemi 2006, 5, 6).

Knuutilla (2006) on väitöskirjassaan keskeisinä käsitteinä huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja päihderiippuvuudesta toipuminen. Entisten käyttäjien menneisyys vaikuttaa nykyisyyteen monilla tasoilla. Tutkimuksessa todetaan, kuinka osa toipujista löytää elämän mielekkyyden melko helposti, kun taas osa joutuu työskentelemään toipumisensa puolesta koko ajan aktiivisesti. Toipuminen kuvataan kokonaisvaltaisena muutoksena ihmisen identiteetissä ja arvoissa. Poikkeavuuden kokemuksesta vapautuminen nähdään merkittävänä raittiuden perustana. (Knuuti 2006, 5.)

Mattila-Aalto (2009) esittelee väitöskirjatutkimuksensa päätuloksena kuntoutuksen ”sosiaalisen” mekanismin. Hänen mukaansa se koostuu elämänhallinnan ja elämänorientaation osallisuudesta, elämänpoliittisesta osallisuudesta sekä osallisuuden reflektiomekanismista. Huolimatta siitä, että entinen käyttäjä olisikin kuntoutunut, hän ei välttämättä koe itseään yhteiskunnan tasavertaiseksi jäseneksi. Hän ei liity yhteiskuntaan perinteisin työn tai koulutuksen keinoin ja Mattila-Aalto esittelee uuden osallisuuden käsitteellisen määrittelyn, joka perustuu arjen sosiaaliin suhteisiin. (Mattila-Aalto 2009, 6, 15.)

Hännikäinen-Uutela (2004) korostaa yhteisön sosiaalisten suhteiden sekä vuorovaikutuksen merkitystä uuden elämäntavan ja arvojen oppimisessa sekä persoonallisuuden muutoksessa. Knuuti (2006) ja Ruisniemi (2006) näkevät identiteetin kokonaisvaltaisen muutoksen toipumisen perustana. Haluan tässä opinnäytetyössä tutkia, tukeeko ammatillinen erityisopiskelu ja kouluympäristö identiteetinmuutosta sekä onko kouluympäristön sosiaalisilla suhteilla merkitystä kuntoutumisessa. Mattila-Aalto (2009) pohtii, kuinka kuntoutunut entinen käyttäjä ei välttämättä tunne itseään tasavertaiseksi yhteiskunnan jäseneksi. Pyrkimykseni on myös selvittää, lisääkö opiskelu päihdekuntoutujan integroitumista yhteiskuntaan, sekä kuinka hän itse kokee itsensä yhteiskunnan jäsenenä. Haluan saada selville päihdekuntoutujien omat näkemykset ja kokemukset heidän itsensä omin sanoin kertomana. Aiemmissa tutkimuksissa sivuttiin jonkin verran opiskelun tai työn vaikutuksista kuntoutumisprosessiin, mutta ammatillisen erityisopetuksen merkityksestä päihdekuntoutujille en löytänyt tutkittua tietoa. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut selvittämään ammatillisen erityisopiskelun merkitystä päihdekuntoutujalle hänen toipumisprosessissaan ja identiteetin muutoksessaan.

3 PÄIHDEKUNTOUTUMINEN

Päihderiippuvuus on yleisin krooninen erityisiä kuntouttavia toimenpiteitä vaativa sairaus. Päihdekuntoutuksella tarkoitetaan päihderiippuvaisen hoito- ja kuntoutusvaihetta, joka aloitetaan akuuttivaiheen hoidon jälkeen. Tärkeää on, että kuntoutuja itse on sitoutunut tavoitteeseen irrottautua päihderiippuvuudesta. Yksi päihdekuntoutumisen keskeinen elementti on kuntoutujan oma motivaatio, jota ilman pitkäjänteiseen kuntoutumishjelmaan sitoutuminen ei onnistu. Kuntoutuslaitosten yhteisöhoidolliset ohjelmat on rakennettu siten, että niissä pyritään harjoittelemaan heikentyneitä sosiaalisia taitoja, sekä kehittämään muutosta tukevaa verkostoa. Myös NA- ja AA-vertaistukiryhmät ovat merkittäviä toipumista tukevia lisäelementtejä jo raittiuden saavuttaneille. (Holopainen 2001, 190–192, 197–199.) Kuntoutusajan pituus riippuu muun muassa huumeriippuvuuden vaikeusasteesta ja kestosta sekä narkomaanin taustoista (Hännikäinen-Uutela 2004, 207).

3.1 Päihdehuollon jälkikuntoutus

Päihdekuntoutujien toipumisprosessi on pitkä, ja kuntoutuja tarvitsee siinä monenlaista tukea. Toipumisprosessi voidaan nähdä eräänlaisena uudelleen rakentumisprosessina, joka vaatii yksilöllisesti eri ajanjakson. Toipujan on hylättävä entinen huumeidenkäyttäjän identiteetti ja rakennettava täysin uusi minäkuva ja elämäntapa. (Knuuti 2006, 37–38.) Usein viranomaiset olettavat entisen huumeidenkäyttäjän olevan kuntoutunut ja valmis työelämään tai koulutukseen lähes heti, kun hän on lopettanut huumeidenkäytön. Tosiasiassa vasta kun entinen käyttäjä on päässyt fyysisesti eroon huumeista ja pois katkaisuhoidosta, hänen kuntoutumisensa voi alkaa. Tähän elämänvaiheeseen päihdekuntoutuja tarvitsee sekä ammattilaisten, että vertaisten tukea.

Helsingissä sijaitsee Kumppanuustalo Harjula, jossa toimivat vertaistukiyhdistys Suojatie ry. ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston alainen päihdehuollon jälkikuntoutusyksikkö tasavertaisina kumppaneina. Suojatie ry on yhdistys, joka tar-

joaa vertaistukitoimintaa päihteistä irtautuneille entisille huumeidenkäyttäjille. Suojatie tukee kuntoutujan arkea ja elämänhallintaa, sekä huomioi myös toipujan lähiverkoston. Harjulassa toimii kohtaamispaikka arjen tukipisteenä, jossa voi viettää aikaa ja tavata ihmisiä. (Suojatie ry 2009.)

Päihdehuollon jälkikuntoutusyksikkö kuuluu Helsingin kaupungin sosiaalisen kuntoutuksen avopalveluihin. Yksikössä toimii johtava sosiaalityöntekijä sekä kolme palveluohjaajaa. Asiakkaiksi ohjautuu päihdekuntoutujia, joilla on takana yleensä vähintään kolmen kuukauden raittius. Jälkikuntoutus ei ole hoitava taho, eikä työntekijöillä ole päätöksenteko-oikeutta esimerkiksi toimeentulotukiasioissa, vaan toiminta perustuu palveluohjauksen työmenetelmään. Jokaisella työntekijällä on noin 40 asiakasta, joista kylläkin vain osa on aktiivisia kävijöitä. Asiakkuus pohjautuu vapaaehtoisuuteen ja vaihtelee kestoltaan yhdestä konsultaatiokäynnistä useampaan vuoteen. (Niinimäki 2009.)

Päihdehuollon jälkikuntoutusyksikössä sovelletaan palveluohjauksen menetelmää. Palveluohjaajan tehtävänä on kohdata asiakas tasavertaisena ja tukea asiakkaan arjen sujuvuutta. Palveluohjauksessa pyritään vahvistamaan asiakkaan toimintakykyä niin, että hän ei ole viranomaistoiminnan kohde, vaan itse toimija. Asiakas on koko ajan pääosassa ja toimeksiantajana, ja hän on se, joka määrittelee palveluohjaajan työn suuntaviivat. Palveluohjaaja etsii kullekin asiakkaalle tarpeelliset viranomaistahot, jotka pystyvät tukemaan asiakasta hänen senhetkisessä tilanteessaan. Työntekijä toimii siis ikään kuin linkkinä asiakkaan tarpeiden ja eri palveluntuottajien tarjoamien mahdollisuuksien välillä. Palveluohjauksellinen työote määritellään asiakkaan palveluiden varmistamiseksi sekä koordinoimiseksi. (Suominen & Tuominen 2007, 5–6,13–16.)

Mattila-Aalto (2009) toteaa päihdeongelman olevan yksilön sairautta, mutta sen lisäksi se on myös yhteiskunnallista syrjäytymistä (Mattila-Aalto 2009, 33). Asiakkaan osallisuuden lisääminen on noussut keskeiseksi Kaste-ohjelmassa. Kaste-ohjelmapäällikkö Larivaara (2011) toteaa Tesso-lehden haastattelussa, että asiakkaan osallisuutta on lisättävä juuri suhteessa yhteiskuntaan, eikä ainoastaan lisätä hänen vaikutusmahdollisuuksiaan sosiaali- ja terveystaloudessa. (Moilanen 2011, 7.) Mielestäni Larivaaran ajatus on kannatettava ja näen

päihdehuollon jälkikuntoutuksen palveluohjauksen yhtenä tavoitteena juuri asiakkaan osallisuuden lisäämisen yhteiskunnassa.

Tämän opinnäytetyön haastateltavista jokainen on ollut tai on edelleen jälkikuntoutuksen palveluohjaajan asiakkaana. Palveluohjaaja oli kertonut heille opiskelumahdollisuuksista ammatillisessa erityisoppilaitoksessa, ja sitä kautta he haiketuivat opiskelemaan. Palveluohjaajan tärkeä rooli on kulkea asiakkaan rinnalla asiakkaan omaan tahtiin kiirehtimättä, mutta kuitenkin hienovaraisesti eteenpäin tuuppien. Välillä palveluohjaajan on tärkeää olla tekemättä mitään, vaikka hänen tekisikin mieli puuttua asiakkaan asioihin.

3.2 Identiteetti ja sen muotoutuminen

Minä voidaan jakaa kolmeen osaan: identiteettiin, minäkuvaan ja itsetuntoon. Identiteetti määrittää sekä yksilöllisyyttä, että yhteenkuuluvuutta johonkin tiettyyn ryhmään tai yhteisöön. Identiteetti vastaa kysymyksiin; kuka minä olen ja mihin minä kuulun? Minäkuva kertoo millaisia piirteitä tai ominaisuuksia minulla on. Itsetunto käsittää kolme eri osaa: minätietoisuuden, itsearvostuksen ja itsetuntemuksen. Identiteettiä kuvaavat erilaiset määritelmät perhesuhteista, asemasta työstä ja muista sosiaalisista suhteista. Identiteettiä kuvaaviin käsitteisiin liittyy paljon arvostuseroja, esimerkiksi ”entinen alkoholisti” tai ”lääkäri”. Yksilöllä on yleensä vain yksi identiteetti, mutta monta eri roolia. (Ojanen 1996, 31–33.) Ihmisen perusolemukseen kuuluu pyrkimys löytää ja säilyttää eheä minäkäsitys (Knuuti 2007, 37).

Ruisniemen (2006) tutkimuksen mukaan minäkuvan määrittelyssä on päädytty siihen, että minäkuva on muuttuva prosessi, joka rakentuu siitä, millainen minä olen. Identiteetti taas puolestaan kuvaa sitä, kuka minä olen ja mihin minä kuulun. Identiteetti ei ole koko elämän ajan samana pysyvä ominaisuus, vaan se rakentuu elämäntilanteiden mukaan. (Ruisniemi 2006, 72.) Tässä opinnäytetyössä käsittelen haastatteluissa esiinnousseita pohdintoja päihdekuntoutujan identiteetistä ja minäkuvasta. Tarkastelen myös päihdekuntoutujan identiteetin

muodostumista lapsuudessa, sekä opintojen vaikutusta päihdekuntoutujan identiteettiin.

Hänninen ja Valkonen (2003) korostavat toisten ihmisten ja yhteiskunnan merkitystä uuden identiteetin rakentamisessa. Läheiset ihmiset voivat olla tukena tässä muutoksessa, mutta voivat myös estää muutoksen kehittymistä tyrkyttämällä kuntoutujalle omia käsityksiään. Olennaista on ymmärtää, että oma identiteetti muuttuu elämänkulun myötä. Uuden identiteetin ja minuuden rakentamisessa keskeistä on myös löytää uusia elämänsisältöjä ja rooleja suhteissa muihin ihmisiin. (Hänninen & Valkonen 2003, 146–147.)

Blomqvist (2004) on myös samoilla linjoilla Hännisen ja Valkosen kanssa todessaan muutoksen edellyttävän uusien elämänperspektiivien ja uusien kiinnittymisten löytämistä. Henkilön on löydettävä sekä mielekästä tekemistä että omat tapansa käsitellä tunteitaan. Blomqvist (2004) korostaa sosiaalisen ympäristön merkitystä vahvistamaan muutosta, sekä toteaa, että pysyvä muutos vaatii huumeidenkäyttäjiltä elämän suunnan löytymistä ja suuria muutoksia elämäntapaan. (Blomqvist 2004, 170–171.)

3.3 Kuntoutuminen

Kuntoutus määritellään suunnitelmalliseksi ja monialaiseksi toiminnaksi, jonka tavoitteena on auttaa kuntoutujaa kohti parempaa elämänhallintaa. Kuntoutus voidaan jakaa karkeasti neljään osa-alueeseen: lääkinnälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen sekä sosiaaliseen kuntoutukseen. Lääkinnällistä kuntoutusta kutsutaan myös toimintakykyä ylläpitäväksi kuntoutukseksi. Se käsittää lääketieteelliset tutkimukset, joiden pohjalta aloitetaan yksilön fyysistä ja psyykkistä toimintakykyä parantavat toimenpiteet. Ammatillisella kuntoutuksella pyritään parantamaan kuntoutujan ammatillisia valmiuksia, ja toimenpiteinä ovat mm. ammatillinen koulutus, uudelleen- tai täydennyskoulutus, koulutus- ja työkokeilut sekä työvalmennus. Kasvatuksellisessa kuntoutuksessa otetaan huomioon oppilaan yksilöllisen tuen tarve ja siinä yhdistyvät kasvatusta, opetusta, oppilashuoltoa ja kuntoutusta. Sosiaalinen kuntoutus puolestaan tarkoittaa prosessia, jolla pyri-

tään parantamaan kuntoutujan sosiaalista toimintakykyä ja kykyä selviytyä arjen toiminnoista ja vuorovaikutussuhteista. Nämä neljä osa-aluetta kuvaavat selkeästi sitä, mitä kaikkea kuntoutukseen voi sisältyä. Kuntoutuksessa on viime vuosina huomioitu kokonaisvaltaisen kuntoutuksen näkökulma. (Härkäpää & Järvikoski 2004, 17, 23–25.)

Kuntoutumisvalmius tarkoittaa kuntoutujan halua ja kykyä asettaa omaa elämää koskevia muutostavoitteita. Kuntoutuksen kannalta tärkeää on pyrkiä kuntoutuksen oikea-aikaisuuteen. Kuntoutujan on oltava valmis asettamaan tavoitteita sekä valmis muutokseen. Tavoitteiden on oltava myös realistisia ja saavutettavissa olevia. Kuntoutumisvalmiuden kehittämällä on suuri merkitys asiakkaan kuntoutumisessa, ja se antaa myös kuntoutujalle tilaa osallistua päätöksentekoon. Tämä lisää myös kuntoutujan tietoisuutta omasta itsestä ja mitkä asiat elämässä ovat hänelle tärkeitä. (Koskisu 2004 92–95, 117–119.)

Asiakkaan sitoutuminen ammatilliseen kuntoutumissuunnitelmaan edesauttaa tavoitteiden saavuttamista (Aalto & Rissanen 2002, 9). Näen kuntoutujan sitoutumisen erittäin merkityksellisenä kuntoutujan jatkon ja kehityksen kannalta. Erityisen tärkeää on kuunnella kuntoutujaa itseään. Kuntoutujalla on oltava joko tietoinen tai tiedostamaton ajatus siitä, että näin ei voi jatkua, sekä hänen täytyy haluta muutosta. Tuloksia on mahdotonta saavuttaa, ellei kuntoutuja itse ole halukas muutokseen. Korostaisinkin juuri oikea-aikaisuuden merkitystä, esimerkiksi hakeuduttaessa ammatilliseen koulutukseen.

3.4 Ammatillisen erityisopetuksen rooli jälkikuntoutuksessa

Ammatillinen erityisopetus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka tarvitsevat erityisiä opetusjärjestelyjä tai opiskelijahuoltopalveluja vamman, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa otetaan huomioon jokainen opiskelija yksilöllisesti ja hänelle tehdään oma HOJKS eli henkilökohtainen opiskelun järjestämistä koskeva suunnitelma. (Opetushallitus 2010.) Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa on siis mahdollista saada yksilöllinen opiskelusuunnitelma, joka helpottaa päihde-

kuntoutujan opintojen aloittamista. Tarvittaessa suunnitelmaa voidaan muuttaa lyhentämällä koulupäivien pituutta tai pidentämällä opintojen kestoja. Pienet luokkakoot sekä ohjaajan ja opiskeluhuoltoryhmän tuki ovat myös apuna opintojen etenemiselle. Verkostoyhteistyötä tehdään tiiviisti ja se on koettu merkittäväksi tueksi opiskelijalle. Verkostoyhteistyön kautta oppilaitoksen henkilökunta saa välineitä työhönsä voidakseen tukea opiskelijaa entistä paremmin.

Päihdekuntoutujalla on usein pitkä aika aiemmista opinnoista ja sen takia kynnys hakeutua opiskelemaan on korkea. Myös menneisyydessä sattuneet huonot oppimiskokemukset lisäävät osaltaan epävarmuutta. Päihdekuntoutujan jaksaminen voi olla rajallista, sekä sopeutuminen opiskelemaan ammattioppilaitoksessa voi tuntua ylitsepääsemättömältä. Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa on mahdollista saada enemmän henkilökohtaista tukea, jos opintojen edessä tulee ongelmia.

Toistuvat epäonnistumisen kokemukset koulussa ovat saattaneet osaltaan vaikuttaa päihdekierteen syntyyn (Hämäläinen, Liias, Taarna & Valkama 2007, 351). Riippuvuusongelman syntyyn on monia syitä ja niitä pohdittaessa olisi tutkittava myös päihdekuntoutujan mahdolliset oppimisvaikeudet, mutta se ei kuitenkaan kuulu päihdetyöntekijän rutiinitoimenpiteisiin. Erilaisten oppimisvaikeuksien tunnistaminen olisi erittäin tärkeää kuntoutumisen kannalta. (Hämäläinen ym. 2007, 350–351.) Helsingin kaupungin Päihdehuollon jälkikuntoutusyksikössä tähän asiaan on kiinnitetty erityistä huomiota. Jälkikuntoutusyksikön palveluohjaajat ohjaavat asiakkaita lukiseuloihin ja näin pyritään selvittämään erilaiset oppimisvaikeudet. Tällainen työskentelytapa mahdollistaa lukihäiriön tai oppimisvaikeuden tunnistamisen jo ennen opiskelemaan hakeutumista. Näin toimien pystytään mahdollisia opiskelun hidasteita ennakoimaan ja tukemaan päihdekuntoutujaa opinnoissa tarvittavalla tavalla, samalla ennaltaehkäistään mahdollinen opintojen keskeyttäminen oppimisvaikeuksien vuoksi.

4 TUTKIMUSPROSESSI

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on saada selville, mitä päihdekuntoutujat itse pitävät kaikkein merkityksellisimpinä asioina omassa kuntoutumisessaan. Haluan myös selvittää heidän omia kokemuksiaan ammatillisen erityisopetuksen merkityksestä kuntoutumisessa sekä identiteetinmuutoksessa. Pyrkimyksenä on löytää vastauksia, jotka nousevat päihdekuntoutujien omista kokemuksista ja näkemyksistä.

Tutkimuskysymyksiksi nousivat:

1. Miten ammatillinen erityisopiskelu tukee päihdekuntoutujan identiteetinmuutosta sekä integroitumista yhteiskuntaan?
2. Kuinka opiskelu tukee kuntoutumista?

4.2 Haastateltavien taustat

Haastateltavat valikoituivat työni kautta. Valitsin neljä työpaikallani ammatillisessa erityisoppilaitoksessa opiskellutta henkilöä, joiden opintoja olin tukenut päihdevastaavan työssäni. He valikoituivat haastateltaviksi myös siksi, että heidän yhteystietonsa olivat saatavilla. Jokainen suostui haastattelupyyntööni mielellään. Kullakin haastateltavista oli rankka päihdetausta ja kovien huumeiden käyttöä oli 10–30 vuoden ajalla. Yhteistä jokaiselle haastatellulle oli se, että heillä oli ollut vaikea päihderiippuvuus, josta he olivat kuntoutuneet tai kuntoutumassa.

Haastateltavat olivat iältään 31–54-vuotiaita. Haastateltavista kaksi oli miehiä ja kaksi oli naisia. Haastateltavista kolme oli jossain vaiheessa huumeidenkäytön lopetettuaan sairastanut jonkin asteisen masennuksen. Ainoastaan yksi näistä masennuksen sairastaneista oli käyttänyt jonkin aikaa mielialalääkkeitä. Kaikilla

kolmella masennuksen sairastaneilla oli hyvin negatiivinen suhtautuminen lääkeytykseen, mikä on hyvin yleistä päihteiden käytön lopettaneiden keskuudessa. Kaksi haastateltavaa oli suorittanut peruskoulun ja kaksi keskikoulun. Jokaisella oli pitkä aika edellisestä opiskelusta ja kynnys lähteä opiskelemaan oli korkea. Ammatillisesta erityisoppilaitoksesta he kaikki olivat kuulleet jälkikuntoutuksen palveluohjaajalta. Haastateltavista kolme oli opiskellut vuoden kestävän valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen, jonka jälkeen he olivat jatkaneet ammatillisiin opintoihin. Yksi haastateltava oli tullut opiskelemaan suoraan ammatillisiin opintoihin. Kolme haastateltavaa oli suorittanut ammatillisen perustutkinnon ammatillisessa erityisoppilaitoksessa ja yhden opinnot olivat vielä kesken.

Puolistrukturoiduissa teemahaastatteluisa kävin läpi haastateltavien päihdetaukusta lyhyesti taustakysymyksillä, sillä päihteiden käyttöaika, määrä tai laatu ei ollut olennaista tämän tutkimuksen kannalta. Taustakysymyksissä kysyin perhesuhteista ja myös koulutus- ja työhistoriasta, saadakseni tietoa haastateltavien koulutustasosta ja aiemmista työpaikoista.

4.3 Puolistrukturoitu teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä

Teemahaastattelussa edetään tiettyjen keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Tutkimusaineiston keräsin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Tällä pyrin siihen, että saisin tietoa siitä, mitä kuntoutujat itse pitivät merkityksellisimpänä oman kuntoutumisensa kannalta. Tutkimuksen kohteena olivat ammatillisessa erityisoppilaitoksessa opiskelleet päihdekuntoutujat. Olin miettinyt haastateltavat etukäteen ja sain heihin yhteyden puhelimitse työpaikkani kautta. Haastattelut tein 27.5.–1.6.2010 välisenä aikana. Haastattelutilanteissa annoin haastateltavan kertoa asioistaan ja välillä ohjasin haastattelua etukäteen suunnitelluilla kysymyksillä saadakseni vastauksia tutkimuskysymyksiin. Nauhoitin kaikki neljä haastattelua kokonaisuudessaan.

Teemahaastattelussa käsittelin ensin taustakysymyksissä iän, perhesuhteet, päihdehistorian ja aiemman koulutuksen. Taustakysymysten jälkeen olin jaka-

nut muut kysymykset kolmen eri teeman alle. Identiteetinmuutosteemassa kyse-
lin haastateltavalta, millaisia vaikutuksia opiskelulla on ollut häneen ja onko hän
huomannut minkäänlaista muutosta itsessään tai suhtautumisessaan ympäris-
tönsä. Toinen teema oli ensimmäisessä haastattelussa ”Raittiina pysymiseen
vaikuttavat asiat” ja sen alla halusin tietoa muun muassa siitä, miten opiskelu on
tukenut raittiutta ja mitkä asiat kuntoutuja itse kokee merkityksellisimpinä kun-
toutumisensa kannalta. Kolmeen viimeiseen haastatteluun vaihdoin tähän tee-
maan raittius-sanan tilalle kuntoutuminen, sillä halusin laajentaa näkökulmaa
kokonaisvaltaisemmaksi kuntoutumista koskevaksi. Viimeinen eli kolmas teema
oli ”Erityisopetuksen merkitys”, jossa hain tietoa siitä, miksi haastateltava oli
valinnut erityisopetuksen, ja millainen vaikutus erityisopetuksella oli opiskeluis-
sa.

Ensimmäisen haastattelun tein 27.5.2010 työpaikkani neuvotteluhuoneessa.
Annoin haastateltavalle tiedotteen (ks. Liite 3), jossa kerron lyhyesti opinnäyte-
työni aiheesta sekä keskustelimme kiireettömästi ennen haastattelua. On eetti-
sesti perusteltua kertoa tiedonantajalle, mitä aihetta haastattelu koskee (Tuomi
ym. 2009, 73). Haastattelutilanne oli rauhallinen ja luottamuksellinen, eikä mi-
nun edes tarvinnut esittää osaa kysymyksistä, vaan asiat tulivat esiin haastatel-
tavan kertomuksessa.

Toisen haastattelun hoidin kesken työpäivän kovassa kiireessä ja totesin jälki-
käteen sen olleen huono tapa toimia. Heti haastattelun alussa kehotin haasta-
teltavaa kertomaan päihdehistoriastaan lyhyesti. Minulle jäi tunne, että tämä
yksi ainoa ”lyhyesti”- sana sekä minun kiireinen olemukseni saivat aikaan sen,
että mielestäni haastateltava kertoi asiat tiiviisti. Litteroituani toisen haastattelun,
huomasin kuitenkin saaneeni paljon teemoihin liittyvää tietoa. Kolmannen haas-
tattelun tein työpaikallani rauhallisessa työhuoneessa. Haastateltava itse oli sitä
mieltä, ettei ollut haastattelutuulella ja siksi hän oli mielestään huono haastatel-
tava. Minun mielestäni taas sain häneltä hyvää materiaalia. Neljännen haasta-
teltavan tapasin hänen kotonaan, koska hänen liikkumisensa paikasta toiseen
oli hankalaa. Hän vastasi kysymyksiin melko suppeasti ja mietin, johtuiko se
osittain hänen persoonastaan, mutta varmasti myös hänen somaattinen sairau-
tensa saattoi vaikuttaa asiaan. Haastateltuani kaikki neljä päihdekuntoutujaa,

totesin, ettei haastattelun pituudella olekaan oikeastaan merkitystä. Joku voi puhua lyhyemmin tiiviistä asiasta ja joku toinen asian vierestä tuntikausia.

On makukysymys–mutta myös laadullisen tutkimuksen perinteisiin liittyvä kysymys–pitääkö kaikille tiedonantajille esittää kaikki suunnitellut kysymykset, pitääkö kysymykset esittää tietyssä ja samassa järjestyksessä, pitääkö sanamuotojen olla jokaisessa haastattelussa samat ja niin edelleen (Tuomi ym. 2009, 75). Jokaisessa neljässä haastattelussa kysyin ensin taustakysymykset. Käsiteltyämme koulutushistorian oli luontevaa siirtyä kyselemään kolmannesta teemasta eli erityisopetuksen merkityksestä. Identiteetin muutos ja kuntoutumiseen vaikuttavat asiat liittyvät läheisesti toisiinsa ja vaihtelinkin kysymysten järjestystä sen mukaan, mihin suuntaan keskusteleva haastattelu kulki.

Tallennettu aineisto on useimmiten tarkoituksenmukaista kirjoittaa puhtaaksi sanansanaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 210). Litteroin haastatellut nauhalta aineiston analysointia varten. Minulla oli päihdekuntoutujien lupa käyttää nauhoitettua ja litteroitua haastattelumateriaalia tämän tutkimuksen teossa.

Ominaista kvalitatiiviselle aineistolle on sen ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus (Alasuutari 2001, 84). Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla on vapaus suunnitella tutkimusta joustavasti ja muokata tutkimussuunnitelmaa tutkimushankkeen mukana. Hän voi kokeilla esimerkiksi uusia kirjoitustapoja tai menetelmiä, mutta kaikesta tästä on kerrottava lukijalle, jotta tutkimus olisi arvioitavissa. (Eskola & Suoranta 1998, 15, 20.) Alun perin tämän tutkimuksen tutkimussuunnitelmassa oli tavoitteena tutkia, miten erityisopiskelu tukee päihdekuntoutujien identiteetinmuutosta sekä integroitumista yhteiskuntaan. Minulla oli kaksi tutkimuskysymystä ja olin määritellyt kolme eri teemaa, joista jokainen sisälsi muutaman tarkentavan kysymyksen (ks. Liite 1). Ensimmäisen haastattelun jälkeen totesin toisen tutkimuskysymyksen, teeman sekä alakysymyksen sisältävän oletuksen siitä, että haastateltava on raittiina. Haastateltava 1:en kohdalla kysymyksen muodosta ei ollut haittaa, sillä haastateltava oli ollut pitkään raittiina. Haastateltava 1 pohti vastauksissaan paljon omaa raittiuttaan ja selviytymistään lähtökohtanaan ”oma itse”. Raittiutus on mielestäni oma henkilö-

kohtainen asia, jota tarkastellaan useimmiten ”sisältäpäin”. Uskon, että tähän oman itsen pohtimiseen vaikutti juuri kysymyksen muotoilu.

Halusin kuitenkin poistaa tämän ennakko-oletuksen raittiudesta ja muokkasin toisen tutkimuskysymyksen sekä teeman että alakysymyksen uuteen muotoon (ks. Liite 2). Seuraavissa kolmessa haastattelussa käytin raittius-sanalla sanaa kuntoutuminen. Huomasin haastateltavien vastaavan kysymykseen paljon laajemmin, myös oman ympäristönsä huomioon ottaen. Sanana kuntoutuminen käsittää paljon muutakin kuin oman henkilökohtaisen raittiina olemisen. Haastateltava 1 pohtii raittiutta seuraavalla lauseella: ”On eri asia olla raittiina hampaat irvessä kun olla raittiina sillä tavalla, et se on mielekästä” (H1). Päih-teidenkäyttäjä voi lopettaa huumeidenkäytön ja sinnitellä raittiina vaikka lopun elämäänsä kuntoutumatta juuri lainkaan. Vaihtoehtoisesti hän voi etsiä raittiina ollessaan mielekkäitä asioita ja tarkoituksellisia toimintatapoja elämäänsä, jotka edistävät hänen kuntoutumistaan, sekä samalla tukevat raittiutta.

4.4 Aineiston analyysi

Tuomi ja Sarajärvi (2009) jakavat kirjassaan laadullisen tutkimuksen sisällön-analyysimenetelmän neljään eri vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa tutkijan on päätettävä, mikä aineistossa kiinnostaa ja pidettävä sitä tutkimuksen ”punaisena lankana”. Toisessa vaiheessa tutkija käy aineiston läpi ja merkitsee ne asiat, jotka ovat kiinnostuksen kohteena, jättää kaiken ylimääräisen pois ja kerää merkityt asiat yhteen. Tätä toista vaihetta kutsutaan metodikirjallisuudessa aineiston litteroinniksi tai koodaamiseksi. Kolmannessa vaiheessa tutkija luokittelee, tyypittelee tai teemoittelee aineiston, tämä ei onnistu, ellei kahta aiempaa vaihetta ole toteutettu. Teemoittelussa aineistosta etsitään kunkin teeman mukaista tietoa. Neljäs vaihe on yhteenvedon kirjoittaminen. Yksi laadullisen analyysin vaikeimpia asioita on rajata tutkimusmateriaalista se, mistä tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Aineistosta saattaa löytyä monia mielenkiintoisia asioita, joista olisi kiinnostavaa kirjoittaa. Nämä tutkimuskysymysten ulkopuolelle jäävät asiat on kuitenkin rajattava pois tutkimuksesta. (Tuomi ym. 2009, 91–93.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa yhdistellään käsitteitä ja näin saadaan vastaus tutkimustehtävään (Tuomi ym. 2009, 112). Teorialähtöisessä sisällönanalyysissa analyysia ohjaa esimerkiksi joku teema ja tämä analyysimenetelmä perustuu aiempaan teoriaan. Aineistosta voidaan tähän menetelmään perustuen koota strukturoidusti vain tiettyjä asioita ja peilata niitä aikaisempaan teoriaan. (Tuomi ym. 2009, 113.) Käytin tutkimusta tehdessäni sekä aineistolähtöistä että teorialähtöistä sisällönanalyysia. Tämän perustelen Tuomen (2009, 96) toteamukseen aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaikeudesta. Takana on ajatus siitä, että ei ole olemassa objektiivisiä, ”puhtaita” havaintoja sinällään, vaan muun muassa jo käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat aina tuloksiin (Tuomi 2009, 96). Tuomi (2009, 100) toteaa myös, että analyysin viisauden saavuttamiseksi metodien noudattamisen lisäksi merkityksellisiä ovat yksilön intellektuaalisen vastaanottokyvyn herkkyys, oivalluksen terävyys ja myös onnekkuus.

Haastatteluni olivat siis puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joissa haastateltavat saivat vapaamuotoisesti kertoa omista kokemuksistaan. Tämä haastattelumuoto tuotti paljon mielenkiintoista aineistoa myös teemojen ulkopuolelta. Tämän ylimääräisen aineiston karsiminen pois oli mielestäni hankalaa ja vaati paljon keskittymistä. Analyysissa raakamateriaalista (datasta) erotellaan tutkimusongelman kannalta olennainen aines (Eskola ym.1998, 151). Aloitin aineiston analyysin litteroimalla kaikki neljä haastattelua. Litteroiduista haastatteluista etsin tietoa kunkin teeman mukaan ja merkitsin eri teemat erivärisillä yliviivauskynillä. Teemoitellessani haastatteluja huomasin, että on erittäin tärkeää pitää tutkimuskysymykset sekä teemat selkeinä mielessä, että epäolennainen tieto tulee rajattua pois. Analyysivaiheessa tutkijalle selviää, minkälaisia vastauksia hän saa ongelmiin (Hirsjärvi ym. 2004, 209). Teemoitellessani litteroitua aineistoa, havaitsin päihdekuntoutujien kertomissa kokemuksissa yksilöllisiä piirteitä, mutta myös paljon yhtäläisyyksiä. Tutkimuksen tuloksia kuvailen tarkemmin kappaleessa viisi.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltavat saivat kertoa melko vapaasti omista kokemuksistaan ja tästä seurasi se, että sain paljon mielenkiintoista tietoa myös tutkimuskysymysten ulkopuolelta. Tärkeää oli rajata tutkimuskysymysten kannalta epäolennainen tieto pois. Huomasin myös kolmen teeman-identiteetin muutos, kuntoutuminen ja erityisopetuksen merkitys–limitäytyvän toisiinsa.

5.1 Identiteetin muutos

Toipuminen edellyttää riippuvuuskuultuurista ja huumeidenkäyttäjän identiteetistä irtautumista, minäkuvan muutosta ja koko elämäntavan uudelleen rakentamista. (Knuuti 2007, 37). Haastattelujen perusteella voin yhteenvetona ja tuloksena todeta opiskelun toimineen merkittävänä tekijänä kuntoutujien identiteetin muutoksessa. Opiskelut toivat mukanaan opiskelijastatuksen ja avasivat päihdekuntoutujan silmät näkemään elämää päihdekuntoutujaidentiteetin ulkopuolelle. Oleellista on, että uusia roolituksia ja identiteettejä on mahdollista rakentaa aikaisemmasta täysin poikkeavalla tavalla (Knuuti 2006, 147). Toipuminen on sosiaalisen oppimisen prosessi, joka tähtää täydelliseen identiteetin muutokseen (Saukkonen 2008). De Leon (2000, 366) toteaa, että käyttäytymis- ja kognitiiviset muutokset on sisäistetty, kun ne perustuvat positiivisiin, subjektiivisiin kokemuksiin ja nämä muutokset edistävät uutta käsitystä itsestä ja johtavat lopulta identiteetin muutokseen. Knuutin (2006), Saukkosen (2008) ja De Leonin (2000) tutkimukset ovat yhteneväisiä tämän tutkimuksen tulosten kanssa, sillä opiskelu ympäristö tarjoaa uusia roolituksia, sosiaalisen oppimisen prosessia sekä positiivisia subjektiivisia kokemuksia, jotka kaikki vaikuttavat identiteetin muutokseen. Seuraavissa luvuissa käsittelen kuntoutujan suhdetta omaan identiteettiin sekä opiskelun vaikutusta identiteetin muutokseen.

5.1.1 Kuntoutujan identiteetin hauraus

Haastateltavat kuvasivat identiteettinsä kehittymistä lapsuudessa ristiriitaiseksi ja juurettomaksi. Jos lapsen perusluottamus ei synny oikeaan aikaan, saattavat epävarmuus ja jatkuva turvan etsiminen vaikeuttaa lapsen itseluottamuksen ja pysyvän minäkuvan muodostumista (Keltikangas-Järvinen 2010, 161). Yhtenä tämän tutkimuksen tuloksena voin todeta Keltikangas- Järvisen (2010) tavoin, että jos perusluottamuksen synty häiriintyy lapsuudessa, niin sillä näyttäisi olevan merkitystä myöhempään minäkuvan muodostumiseen. Yksi taustakysymyksistäni liittyi perhesuhteisiin ja siinä kysymyksessä jokainen haastateltava kävi läpi myös lapsuuden perhesuhteitaan. Nämä tiedot perheestä ja lapsuuden ristiriitaisissa kasvuolosuhteissa olleet yhteneväisyydet näyttivät osoittautuvan merkitykselliseksi myöhemmän identiteetin muodostumisessa. Haastatelluista kaikki olivat selkeästi pohtineet paljon omaa identiteettiään, sen kehittymistä lapsuudessa sekä identiteetin muuttumista myöhemmin.

Sillä (romanitaustalla) on ollu todella paljon vaikutusta, et mä oon kokenu sen niinku voimakkaana rasitteena. Sen identiteetin kanssa just, niinku mä en oo koskaan niinku mahtunu siihen romanikulttuuriin ja niihin sääntöihin. Mä koin jo pienenä niinku tosiahdistavana ja mä niinku koin et mä en kuulu tänne ja mä en osaa näitä näiden juttuja ja mä oon ulkopuolinen ja mua ei hyväksytä ja mä oon puolustalainen. (H1)

Et niinku et se identiteettijuttu oli niinku voimakkain et niinku mä koin et mä en kuulu valtaväestöön enkä mä kuulu romaniväestöön et mä oon niinku väliinputoaja. Et tavallaan sitä ei niinku vahvistettu missään, et mä koin niinku mun isovanhempien luona et se oli niinku sellanen sanaton asia mistä ei niinku puhuttu. Et me oltiin tummia kumminki ja elettiin niinku suomalaisperheessä ja mä koin niinku et jotkut katto vähä pitkään. (H1)

Haastateltava 1 oli pienestä saakka kokenut olevansa väliinputoaja romanitautansa takia. Hänen isänsä on romani ja äiti kuuluu valtaväestöön. Vanhempien erottua haastateltavan ollessa pieni, hän kasvoi äitinsä vanhempien luona, jossa romanitautasta puhuminen oli kiellettyä. Haastateltava koki tämän hyvin vaikeana ja ristiriitaisena asiana.

Itsetunto syntyy siitä, että lapselle kerrotaan, onko se, minkälainen hän on, hyvää vai huonoa (Keltikangas-Järvinen 2001, 153). Lapsuuden traumaattisten kokemusten on havaittu voivan olla myös pitkäkestoisia, esimerkiksi lapsen kaltoin kohtelu, perheväkivalta tai fyysinen ja psyykkinen heitteillejätö (Punamäki 2001, 184). Haastateltavien puheissa tuli esille rankkojakin lapsuudenkokemuksia ja päihdekuntoutujien kertomukset lapsuuden traumaattisista kokemuksista ja niiden pitkäkestoisuudesta ovat samankaltaisia Punamäen (2001) kanssa. Erityisesti kolme heistä kertoi kokeneensa ja nähneensä paljon sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa. Huomioni kiinnittyi lähinnä siihen, kuinka haastateltavat asioista kertoivat. Heidän tapansa kertoa kaltoin kohtelustaan oli lähinnä toteamista, että tällaista oli minun lapsuuteni. Haastateltavat kertoivat väkivallasta, kuin se kuuluisi itsestään selvänä ja normaalina osana elämään. Mietin myöhemmin, olivatko kokemukset niin vaikeita, ettei niistä useimpia voinut lähestyä henkilökohtaisella tasolla, vaan niistä oli pakko puhua yleisesti, kuin ne olisivat tapahtuneet jollekin muulle henkilölle. Vai oliko traumaattisia kokemuksia niin paljon, ettei niitä enää pidetty mitenkään erityisinä? Tämä asia ei selvinnyt haastatteluista.

Kun mä olin jotain kymmenen, mä kävin välillä viikonloppusin mun faijan ja sen avovaimon luona, ne ryypäs ja sieloli hirvee meno päällä, ihan päinvastanen kun mun isovanhempien luona. Sit mun faija tappo sen avovaimon ja mä kävin faijaa kattomassa linnassa kymmenvuotiaasta asti. Niinku kävin mun isobroidejakin. (H1)

Ai niin sanoinko mä, että mutsi hakkas mua pampulla keittiössä...kun mä raitistuin ja yritin ottaa asiaa puheeksi, se kielsi kaiken, sano et mä oon kuviteltu koko jutun eikä suostunu selvittämään asiaa. No nythän se on kuollu et se siitä. (H3)

Lapsi tarvitsee samaistumisen kohteita vanhemmista tai muista tärkeistä aikuisista löytääkseen oman identiteettinsä, sekä saavuttaakseen hyvän itsetunnon. Identiteetti on minän pysyvyyttä kuvaava tunne, jonka osia ovat mielikuva itsestä ja minäkäsitys. (Keltikangas-Järvinen 2001, 112–113.) Haastattelujen perusteella kolmelta haastateltavalta oli puuttunut lapsuudessa pysyvä samaistumisen kohde aikuisesta, ja tämä on osaltaan vaikuttanut heidän identiteettinsä muodostumiseen ja haurauteen, kuten Keltikangas-Järvinenkin (2010) edellä toteaa. Kolme haastateltavaa oli kokenut varhaislapsuudessa vanhempiensa

eron. Kaksi heistä oli elänyt lapsuutensa vanhempien erosta lähtien isovanhempien kanssa. Näissä kahdessa tapauksessa lapsi oli tavannut vanhempiaan vain satunnaisesti.

Äiti oli 15 ja isä 24, kun mä synnyin vuonna -56 ja se oli kauhee skandaali ja niitten oli pakko mennä naimisiin, ku muuten faija olis joutunu linnaan. Siitä sitten et eihän semmonen avioliitto kestä et mä olin aika pitkälti mun isovanhempien kasvattama ja...en mä tiä sillai et vähä...vähän kai ollu semmonen juureton olo niinku aina. (H2)

Mutsi sano, et sä oot samanlainen juoppo ku faijaski, et susta ei oo mihinkään. Että tämmöset eväät. Mutsi ja faija haukku toisiaan mulle. Mä oon sitä mieltä, että se on myrkkyy ihmisen itsetunnolle et mutsi haukkuu faijaa ja faija mutsii. Mä oon kuitenkin molempien lapsi, must ei sit voi tulla kovin hyvää. (H3)

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että vastauksissa on havaittavissa samankaltaisia lapsuudenkokemuksia, sekä yhteneväisyyksiä epävakaisissa kasvuolosuhteissa. Haastateltujen kuvauksista käy hyvin ilmi tietynlainen juurettomuus jo lapsuudessa. Lapsi saattoi myös joutua ottamaan rajusti erilaisia rooleja eri ihmisten kanssa pärjätäkseen vaihtelevissa tilanteissa. Haastateltavat 1, 2 ja 3 olivat kasvaneet ympäristössä, joka lähetti hyvin ristiriitaisia viestejä siitä, millainen lapsen tuli olla ja kuinka hänen tuli käyttäytyä. Haastateltava 4 puolestaan kuvasi perhettään sanoin: ”Kulissit olivat kunnossa” (H4).

Yhdeksi tämän tutkimuksen tulokseksi nousivat selkeästi yhteneväisyydet epävakaisissa kasvuolosuhteissa. Haastateltavien kertomuksista hahmottui yhtenäisenä piirteenä tietynlainen juurettomuus ja perusturvan puuttuminen lapsuudessa, mikä on osaltaan vaikuttanut haastateltavien identiteetin kehittymiseen ja sen haurauteen. Keltikangas-Järvinen (2010) toteaa turvattoman kiintymisen lapsuudessa voivan johtaa vaikeuksiin myöhempien ihmissuhteiden solmimisessa ja ennen kaikkea kiintymyssuhteiden ylläpitämisessä (Keltikangas-Järvinen 2008, 190).

5.1.2 Opiskelun vaikutukset identiteettiin

Raitistuttua häpeä ja tunne poikkeavuudesta ovat usein läsnä (Knuuti 2007, 145). Päihdekuntoutuja voi kokea pitkänkin raittiuden jälkeen olonsa eriarvoiseksi suhteessa toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan sekä omaan asemaansa siinä. Poikkeavuuden kokemuksesta ei ole välttämättä helppoa päästä pois, muuta kuin saamalla onnistumisen kokemuksia niiden ihmisten parissa, joilla tätä ongelmaa ei ole (Knuuti 2006, 147). Haastateltavat saivat näitä Knuutin (2006) mainitsemia onnistumisen kokemuksia ”tavallisten ihmisten” parissa. He kokivat opiskelun vahvistaneen itsetuntoa, kasvattaneen aikuisemmaksi sekä lisänneen uskallusta ottaa haasteita vastaan epäonnistumisen pelosta huolimatta. Ammatin opiskelu sekä opiskelu yleensäkin vahvistavat itsetuntoa ja identiteettiä. Tämä on havaittavissa seuraavissa haastateltavien pohdinnoissa:

No ainakin se, että. et on huomannu että hitto soikoon mä osaan joutain. Et et itsetunnolle oikeastaan varmaan suurin vaikutus. Et en mä koe et mä oisin niin kauheesti mitenkään muuttunu sillai mutta se että itsevarmuus että sitä varmuutta niinku. (H2)

No onhan tää ollu...omalle itsetunnolle tehny hyvää ja joutunu vastakkain omien rajojen kanssa ja sitten se että tää on mahdollistanu mulle semmosia tekemisiä että missä niinku kasvaa aikuisemmaksi, et kasvattavaa on ollu ja haastavaa ja haasteiden vastaanottamista, et uskaltaa ottaa niitä ja tehdä, epäonnistumisen pelosta huolimatta. Tää on ollu tärkeä asia..et totanoin...epäonnistumisesta koituvan häpeän voittaminen, se on suuri asia. (H3)

Todella isoja. Todella. Et nyt niinku tuntuu et mulla on ensimmäistä kertaa näiden vuosien aikana ni mullon niinku sellanen sisäinen tunne et mä oon samalla viivalla muiden ihmisten kanssa et mulla on koko tän raittiuden ajan ollu hyvin voimakkaana se et mä oon niinku huonompi ja mä en osaa ja mä en kykene. Ja aina niinku se sama tunne...se on niinku lähteny pois. (H1)

Yksi haastateltava ei kertonut oliko opiskelulla mitään erityisiä vaikutuksia hänen identiteettiinsä, mutta kolme haastateltavaa koki opiskelun vaikutuksen identiteettiin vahvana. Opiskelun koettiin vaikuttaneen ennen kaikkea itsetuntoon ja vahvistaneen sitä. Mitä vahvempi on ihmisen luottamus omiin mahdollisuuksiinsa, sitä perusteellisemmin hän selvittää uravaihtoehtojaan, valmistautuu

pyrkimyksiinsä ja sitä todennäköisemmin myös niissä menestyy (Härkääpää & Järvikoski 1995, 172). Haastateltava 3 koki myös voittaneensa sekä epäonnistumisen pelon, että epäonnistumisesta koituvan häpeän tunteen. Haastateltava 1 puolestaan mielsi olevansa nyt ammattiin valmistuttuaan samalla viivalla muiden ihmisten kanssa. Omituisuuden ja poikkeavuuden tunteesta eroon pääseminen näyttääkin olevan tärkeä toipumisen edellytys, sillä onnistumiset subjektiivisessa normaaliudessa vievät toipumista eteenpäin (Knuuti 2007, 147).

Hännikäinen-Uutela (2004) määrittää identiteetin muutoksen avaintekijäksi muuttuneen käsityksen omasta itsestä. Muutosprosessissa vanha identiteetti hylätään, uusi identiteetti rakennetaan ja sitä kehitetään. Hännikäinen-Uutela puhuu yhteisön vuorovaikutuksellisesta merkityksestä päihdekuntoutujan toipumisessa. Kuntoutuja oppii oikean elämän kautta uusia arvoja ja ajattelutapoja, sekä hän kykenee sisäistämään toipumisprosessia. Hän sietää paremmin takapakkeja ja stressitilanteita. Kaikenlaiset onnistumisenkokemukset ja edistyminen tukevat sitä, että kuntoutuja itse näkee muuttuvansa ja identiteetinmuutosprosessi pystyy jatkumaan kuntoutuksen jälkeenkin. (Hännikäinen-Uutela 2004, 199–200.) Olen samaa mieltä Hännikäinen-Uutelan kanssa yhteisön vuorovaikutuksellisesta merkityksestä päihdekuntoutujan toipumisessa. Tämä tutkimuksen yhtenä esiinnohseena tuloksena opiskelu toi mukanaan kuntoutujalle uudenlaisen vuorovaikutuksellisen yhteisön ja ympäristön, joka tuki toipumista ja identiteetinmuutosta.

Mattila-Aalto (2009) toteaa, että jatkuvan itseensä kääntymisen sijaan kuntoutuja tarkasteleekin nyt tilannettaan perspektiiveistä, joissa kuntoutujaan kohdistuvat erityiset velvollisuudet asettuvat suhteessa kaikkiin kansalaisiin kohdistuviin vaatimuksiin (Mattila-Aalto 2009, 165). Näen Mattila-Aallon tavoin tämän tärkeänä, että kuntoutuja ikään kuin ”avaa” uusia perspektiivejä oman itsensä ulkopuolelle. Myös haastateltava 1:n pohdinta tukee tätä ajatusta:

Et sekin oli uusi kokemus olla samalla viivalla näiden muiden kanssa. Et siinä mä tajusin et vaikka ne oli niin sanotusti tavallisia ihmisiä niin niillä oli kans niinku ongelmii...et mullahan oli hyvin asiat. (H1)

Haastatteluista saatujen tulosten perusteella kaikkein merkittävimäksi asiaksi opiskelussa onnistumisen kokemusten rinnalle nousi juuri tämä identiteetin muutos. Haastateltavat mielsivät uuden opiskeluympäristön vapauttavaksi ja kokivat pystyvänsä jättämään päihdekuntoutujan identiteetin taakseen. Kouluympäristö toi heille uuden opiskelijastatuksen ja he saivat onnistumisen kokemuksia sekä hyväksyntää opiskelijan roolissa. Mielestäni juuri tämä seikka on erityisen merkittävä; että päihdekuntoutuja itse koki ympäristön näkevän hänet muutoin kuin päihdekuntoutujana. Tämä edistää päihdekuntoutujan kuntoutumisprosessia. Hän oli tähän saakka ollut päihdekuntoutujan roolissa eri hoitopaikoissa ja virastoissa, mutta nyt hän sai olla opiskelijan roolissa muiden opiskelijoiden tavoin. Ratkaisevaa on ymmärrys siitä, ettei tarvitse olla päihdekuntoutuja lopun elämänsä. Myös Mattila-Aalto (2009) on saanut samankaltaisia tuloksia väitöskirjassaan: Kun kuntoutuja toimii muussa kuin (päihde)kuntoutujan positiossa, hän pääsee tai joutuu osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan, joiden kommunikatiiviset koodit poikkeavat kuntoutukselle luonteenomaisesta (Mattila-Aalto 2009, 190).

5.2 Kuntoutumiseen vaikuttavat asiat

Seuraavissa kahdessa luvussa käyn läpi asioita, joita päihdekuntoutujat pitävät kaikkein merkityksellisimpinä heidän kuntoutumisessaan sekä onnistumisen kokemusten merkitystä opiskeluissa ja niiden vaikutusta kuntoutumiseen. Haastateltava 1 pohti näin kuntoutumisprosessiaan ja opiskelun osuutta siinä:

Kyl se on varmaan niinku kokonaisuus, just se niinku et on eroa olla hampaat irvessä raittiina kun olla raittiina sillä tavalla että se on mielekästä, et se elämä on kokonaisuutena mielekästä ja mä luulen et toi koulu, koulutus ja tää, ni se on tukenut sellasta tasapainoo. (H1)

5.2.1 Opiskelun mukanaan tuoma onnistumisen kokemusten merkitys

Kolmella haastateltavalla on taustalla useita kesken jääneitä opintoja lukiossa ja erilaisilla kursseilla. Nämä kesken jääneet kurssit, sekä muistoissa olevat epäonnistumiset peruskoulussa ovat osaltaan vähentäneet haastateltavien uskallusta hakeutua opiskelemaan. Niiden aiheuttamat negatiiviset kokemukset palaavat helposti mieleen uusiin opintoihin hakeuduttaessa ja ne aiheuttavat kuntoutujalle epävarmuuden ja pelon tunteita. Näitä tunteita kuvaa haastateltava 1: ”Ja sitä epävarmuutta...ja just niitä kaikkii fiiliksiä käymään läpi mitä liittyy niinku siihen opiskeluunmenoon” (H1). Myös Knuuti (2007) on todennut päihderiippuvan tai siitä toipuvan sosiaalisesta verkostosta toiseen sosiaaliseen verkostoon siirtymisen aiheuttavan monessa lähes toimintakyvyttömäksi lamaannuttavaa pelkoa siitä, hyväksytäänkö hänet siinä uudessa sosiaalisessa ympäristössä (Knuuti 2007, 143).

Haastattelujen perusteella päihdehuollon jälkikuntoutuksen palveluohjaajalla on ollut merkittävä rooli myös tässä haastateltavien elämänvaiheen tukemisessa. Palveluohjaaja on rohkaissut haastateltavaa ja ehdottanut hänelle erityisopiskelun mahdollisuutta, sekä myös mahdollisuutta aloittaa opiskelu ensin valmentavasta koulutuksesta. Näin toimien palveluohjaaja on madaltanut päihdekuntoutujan kynnystä hakeutua opiskelemaan. Haastateltava ja palveluohjaaja ovat yhdessä pohtineet, olisiko juuri nyt oikea hetki hakeutua opiskelemaan. Haastateltava 1 kuvaa omaa jaksamistaan ennen erityisopiskeluihin hakeutumista seuraavanlaisesti:

Mut se mikä on raittiina ollu et mä oon jotenki uuvahtanu et mä oon jotenki just jaksanu yhen kurssin ja sit mä oon ollu et huh, ja taas sairaslomaa vähäks aikaa. (H1)

Haastateltava 1 hakeutui opiskelemaan lähes kymmenen vuoden raittiuden jälkeen, ja suoritti valmentavan koulutuksen sekä ammatillisen perustutkinnon erityisoppilaitoksessa. Aiemmat kurssit raittiuden aikana hänellä olivat keskeytyneet, tai hän oli juuri ja juuri jaksanut suorittaa ne loppuun. Opintojen loppuun saattaminen ja ammattiin valmistuminen on varmasti se suurin mahdollinen onnistumisen kokemus, minkä opiskelu on tuonut mukanaan. Seuraavasta haasta-

teltavan 1 pohdinnasta käy hyvin ilmi myös, kuinka tärkeä opiskelun mukanaan tuoma kokemus on ollut:

Tämmöistä et ei niinku enää pelota hypätä uuteen juttuun et niinku silloin aikasemmin mulla oli aina sisällä et mä en niinku onnistu ja tästä ei niinku tuu mitään. Et nyt mullon niinku sellanen olo et totta kai, onhan muutkin valmistunu erilaisista taustoista ja erilaisista kyvyistä et mullon ihan samat mahdollisuudet. (H1)

Haastattelujen perusteella voin todeta, että haastateltavat ovat saaneet opiskeluissaan useita toistuvia onnistumisen kokemuksia, jotka ovat osaltaan vahvistaneet itsetuntoa ja identiteettiä. Merkittäviä ovat olleet myös kokemukset epäonnistumisen pelon voittamisesta sekä tunne osaamisesta. Kuten haastateltava 2 asian hyvin tiivistää: ”Hitto soikoon mä osaan jotain”.

5.2.2 Kuntoutujan itsensä merkityksellisimpinä kokemat asiat

Kuusisto (2010) korostaa väitöskirjassaan elämän sisällön merkityksen löytämisen eri elämän osa-alueille auttavan ylläpitämään raittiutta (Kuusisto 2010, 45). Kuusiston (2010) tavoin näen merkityksellisyyden ja tavoitteellisen tekemisen löytämisen merkittävänä kuntoutumisprosessia tukevana ja edistävänä tekijänä. Jokainen haastateltava oli läpikäynyt omaa kuntoutumisprosessiaan eri tavoin, sekä vertaistuen että ammattilaisten avustuksella. Jokainen oli myös löytänyt itselleen merkityksellisiä kuntoutumista tukevia asioita, toki näissä oli myös havaittavissa samankaltaisuuksia.

Kolme neljästä haastateltavasta käy säännöllisesti NA- ja AA-ryhmissä ja he kokevat vertaisryhmien tuen olevan korvaamatonta. NA-ryhmät muodostavat yhteisön, joka toimii pelikenttänä, missä harjoitellaan sosiaalista kanssakäymistä ja opetellaan löytämään oma persoonallinen identiteetti (Knuuti 2007, 127).

Haastateltavat 1 ja 4 kokevat hengelliset asiat sekä uskon Jumalaan olleen merkittävä kuntoutumista edistävä tekijä. Usko ja luottamus Jumalaan on tuo-

nut perusturvaa elämään ja tukenut raittiudessa. He mainitsivat yhdeksi tavoitteekseen elämässä hengellisen kasvun.

Luulen et se hengellinen niinku se oma niinku suhde Jumalaan, mä luulen et se on niinku semmonen. En mä usko et mä oisin niinku niitä juttuja niinku jaksanu käydä läpi. Kyl mä oisin niinku palannu päihteisiin. (H1)

Suhde lapseen on tärkeä ja toimii voimavarana ja haasteena elämänmuutoksessa (Knuuti 2007, 121). Kolmella haastateltavalla on lapsia, joista osa asuu heidän kanssaan. Jokainen haastateltava toi lasten olemassaolon esiin merkityksellisenä asiana, mutta he kokivat myös syyllisyyttä lastensa ongelmista, kuten masennuksesta ja päihteidenkäytöstä. Haastateltavat kertoivat myös toivovansa lapsilleen helpompaa elämää, kuin mitä heillä itsellään on ollut. Kävi ilmi, että osa haastateltavista koki olevansa syyllinen lastensa ongelmiin.

Kaikki neljä haastateltavaa on jossain vaiheessa ollut palveluohjaajan asiakkaana Helsingin kaupungin Päihdehuollon jälkikuntoutusyksikössä. Haastateltavat kokivat tuen erittäin merkitykselliseksi. Palveluohjaajan ja päihdekuntoutujan välille syntynyt luottamuksellinen vuorovaikutussuhde oli kantanut ja tukenut kuntoutumisen eri vaiheissa. Haastateltavat olivat myös saaneet palveluohjaajalta tietoa ammatillisista erityisoppilaitoksista ja valmentavasta koulutuksesta ennen hakeutumistaan niihin opiskelemaan. Ensiarvoisen tärkeäksi päihdehuollon jälkikuntoutuksen tarjoamassa tuessa koettiin se, ettei asiakassuhde päätty tietyn ajan jälkeen, vaan tukea saa aina tarvittaessa. Palveluohjaajat olivat myös osallistuneet ammattioppilaitoksen kanssa järjestettyihin verkostopalaverihin ja toimineet näin kuntoutujan tukena opiskeluissa. Eri toimijoiden yhteistyö koulutuksen suunnittelussa tukee koulutuksen jatkuvuutta ja sitä kautta myös opiskelijan itseohjautuvuuden kasvua (Lämsä 2010 2, 48). Haastateltava 3 mielsi palveluohjaajan tuen arvokkaimmaksi silloin, kun hän itse ei ole ollut vahvimmillaan:

Vähän niinku itse asiassa se (palveluohjaaja) on niinku koordinoimun elämää. Et kun niinku ite pahimpina hetkinä ei oo ollu kovin hyvä, et ei oo niinku tienny mitä ois niinku tehny mut sit mä oon

kuunnellu sitä. On ollu ihan järkeviä neuvoja tai siis ohjauksia...ja mä oon vaan noudattanu niitä. (H3)

Jauhiainen (2006) määrittää Päihdehuollon jälkikuntoutusyksikön työssä kaikkein oleellisimmaksi asiakkaiden tukemisen muutokseen sekä myös tukemisen näiden saavutettujen muutosten ylläpitämisessä. Seurantaraportissa todetaan jälkikuntoutuksen työ arvokkaaksi tueksi päihdekuntoutujille, mutta toisaalta sen merkitystä on lähes mahdotonta tutkia tilastollisilla menetelmillä. (Jauhiainen 2006, 30–31.)

5.3 Ammatillisen erityisopetuksen merkitys

Ammatillisen ja muun kuntoutuksen toimet käynnistetään tyypillisesti siinä vaiheessa, jossa elämän muut perusasiat, kuten asuminen, psykososiaalinen toimintakyky ja päihteettömyyden ylläpitämisen keinot, ovat hyvässä hallinnassa (Holopainen 2001, 199). Opiskelun aloittamisen oikea-aikaisuutta ja onnistumista ei voida tietää etukäteen, vaikka päihdekuntoutujan arkielämän perusasiat olisivatkin kunnossa. Jokainen päihdekuntoutuja reagoi opiskelun mukanaan tuomaan muutokseen yksilöllisesti, joillekin opiskelun aloittaminen voi olla liian stressaavaa, vaikka arki muuten sujuisikin, ja opinnot keskeytyvät. Opintojen keskeytymistä ei mielestäni tulisi ajatella epäonnistumisena, vaan olisi todettava, että opiskelu ei juuri tällä hetkellä ollut oikea vaihtoehto tälle päihdekuntoutujalle.

Jokainen haastatelluista oli kokenut useita epäonnistumisia opiskeluissa ja työelämässä. Jokaisella oli takanaan keskeytyneitä opintoja ns. ”tavallisessa” oppilaitoksessa ja keskenjääneitä kursseja. Kynnys lähteä opiskelemaan oli erittäin korkealla. Kertomustensa perusteella haastateltavat pystyivät opiskelemaan ammatillisen erityisoppilaitoksen tarjoaman tuen avulla. Jokainen heistä totesi, ettei olisi kyennyt omassa silloisessa elämäntilanteessaan aloittamaan opiskelua missään muualla kuin ammatillisessa erityisoppilaitoksessa. Voin siis tämän perusteella todeta yhtenä tuloksena, että ammatillisen erityisoppilaitoksen tarjoama tuki mahdollisti näiden haastattelemieni päihdekuntoutujien opiskelun ja

kolmen heistä ammattiin valmistumisen. Haastateltava 4 kiteytti seuraavanlaisesti opiskelun merkitystä: ”Kylhän se on toi, mistä niinku liittyy yhteiskuntaan”.

5.3.1 Erityisopetuksen vaikutus opiskeluun

Erityisopiskelu koettiin merkitykselliseksi ja haastateltavat mielsivät sen omalla kohdallaan ainoaksi vaihtoehdoksi. He määrittivät erityisopetuksen merkitystä ja erityisoppilaitoksen tarjoamaa tukea yksimielisesti muun muassa seuraavilla lauseilla:

Näky, erittäin hyvin tukena mulloli tukiryhmä ja mä muutenki koin et koulussa sai..ei tarvinnu salata mitään et jos sä olit masentunu tai jos sua ahdisti tai sitä taustaa tai mitään et sai niinku olla lähtökohdiltaan asti se mikä on. Ja ties et siellon kaikki muutkin ihmiset et kaikillon jotain...jotain probleemia ja näin et. Se oli itse asiassa vapauttava tunne. (H2)

Et sillon kun mä olin huonossa kunnossa ni mä koin sen niin turvalisena sen mun opettajan et mä menin sen luokse ja mä hajosin sen silmien edessä ja kerroin ihan mun perhetilanteesta ja muuta mitä oli tapahtunut. Ja se sano et ei niinku mitään hätää et meet leppäämään ja otat vaikka viikon nyttien sairaslomaa ja yrität kasaa ites ja sitten jatketaan taas. (H1)

Yllä olevista haastateltavien kertomista kokemuksista käy selkeästi ilmi erityisopetuksen merkitys opiskelussa. Haastateltavat kokivat tärkeänä sekä opettajien, ohjaajien että opiskeluhuoltoryhmän tuen. Erittäin vapauttavaksi seikaksi he mainitsevat sen, ettei omaa taustaa tai ahdistusta tarvinnut salata, vaan siitä pystyi puhumaan avoimesti kenenkään tuomitsematta sitä. Myös erityisopetuksen joustavuus tuli esiin haastateltavien kertomuksissa: ”Et oli lyhennettyjä päiviä joo, et se oli räätälöity heti alusta asti” (H1).

Erityisen tuen tarpeen määrittely ei ole kertaluontoinen tapahtuma; opiskelijan arjessa voi tulla yllättäviäkin esteitä ja ne on kyettävä voittamaan (Piha 2004, 25). Jokaisen haastateltavan kertomuksissa tulee esille pohdinta, ettei oma henkinen kapasiteetti olisi ainakaan opintojen alkuvaiheessa riittänyt opiskeluihin ns. tavallisessa oppilaitoksessa. Kuten jo johdannossa totesin, päihdekun-

toutujan toipumisprosessi voi sisältää retkahduksia ja takapakkeja. Juuri tämän takia erityisopetuksen joustavuus soveltuu erinomaisesti päihdekuntoutujalle; vastoinkäymisten tullessa opiskelu ei keskeydy, vaan henkilökohtaista opetus-suunnitelmaa muokataan opiskelijan tarpeisiin sopivaksi.

Et koko tausta oli niin rikkinäistä sillä hetkellä et niinku se tuki min-
kä mä sain sieltä koululta ja opettajilta ja niinku mun luokan oppilail-
ta ja se yhteys ja kun oli pieni luokka ja oli vähän ja opettajalla oli
aikaa neuvoo ja sitä kärsivällisyyttä ja uudestaan ja uudestaan niin-
ku näytettiin asioita ja ni mä en ois varmaan pysyny niinku siinä
kelkassa mukana niinku tavallisessa oppisuunnitelmassa. (H1)

Varmaan siinä on se tuki ja semmonen, kun on niin paljon kuntou-
tuksia ja kaikkea. (H4)

Mä olin aika vaivasessa kunnossa et ehkä en olis tavallisessa oppi-
laitoksessa pärjänny. Tääl mentiin niin hitaasti eteenpäin ja...et sil-
lälailta et sit ei niin hirveesti erottunu kun täällä on näitä muitakin
mielisairaita. (H3)

Välillä melko rankaltakin kuulostava huumori näyttäisi olevan yksi hyvin yleinen päihdekuntoutujan selviytymiskeino. Huumorin keinoin on helpompi kohdata omaa epävarmuuttaan uusien tilanteiden edessä, sekä käsitellä vaikeita elämäkokemuksia. Näin toimien päihdekuntoutuja yrittää välittää vaikutelmaa, ettei asialla oikeastaan ole hänelle suuremmin merkitystä, eikä hän ole asiaan täysin sitoutunut. Tämän toimintatavan koetaan helpottavan omaa tilannetta siltä varalta, elleivät asiat sujuisikaan niin kuin on suunnitellut.

5.3.2 Valmentava koulutus

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava koulutus eli Valmentava 1 on kestoltaan 40–80 opintoviikkoa. Koulutusohjelman tehtävänä on antaa erityisopiskelijalle valmiuksia ammatilliseen koulutukseen, vahvistaa hänen itsetuntoaan ja sosiaalisia taitojaan sekä tukea opiskelijaa päivittäisissä toiminnoissa. Jokaiselle opiskelijalle tehdään HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, johon kirjataan opiskeltavat asiat, tavoitteet ja keinot, joilla niihin pyritään. Opiskelijan tukena tavoitteiden laatimisessa ja nii-

den toteuttamisessa ovat luokanvalvoja, ryhmässä toimiva ohjaaja sekä opiskelijahuoltoryhmä. (Veivo 2010, 15–17.)

Tätä opinnäytetyötä varten tekemieni haastattelujen mukaan kaikki kolme valmentavan koulutuksen käynnyttä korostivat valmentavan koulutuksen merkityksellisyyttä, erityisesti itseluottamuksen lisääntymisen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta. Seuraavissa haastateltavien mietteissä kuvataan syitä valmentavaan koulutukseen hakeutumiseen:

Se valmentavahan oli siis ihan niinku pohjaa tekevä, et ilman sitä valmentavaa kouluu mä en ois ikinä hakenu tonne verhoiluun...et sehän oli ihan selvä niinku potku ja se että siinä pääsi niinku kuuntelee niitä et onko se edes mahdollista et mä kykenen niinku heräämään aamulla ja tulemaan kaheksalta ja olemaan sen päivän niinku mukana. Et sen vuoden aikana pääsi just kokeileen niitä. (H1)

Se oli varmaan just silloin palveluohjaajan kautta et mä sain niinku tietoo siitä et voisko tällanen olla sulle kun sä oot ollu niin uupunu ja pitkä sairasloma takana ja et niinku lähettäs ihan pikkuhiljaa niinku sieltä ruohonjuuritasolta ja niinku miettimään sitä et jos löytyis niinku jatko-opiskeluu sitten. (H1)

Mulla oli niin kauan kun mä olin viimeks opiskellu yhtään mitään et oli oikeestaan pakkokin kokeilla et osaanko mä enää opiskella tai osaanko mä yhtään mitään?---Niin mun mielestä se valmentava on loistava vuos sillee vähän kattoo niinku omia taitoja ja fiilistellä sitä et mihin mahdollisesti haluis mennä ja näin, että mun mielestä se on hyvä systeemi. (H2)

Kolme haastateltavista oli käynyt valmentavan koulutuksen ennen ammatillisiin opintoihin hakeutumista. Haastateltavilla oli mahdollisesti ollut jo pitkään ajatus opiskeluista, mutta ei rohkeutta sen toteuttamiseen. Myös aiemmat opintojen keskeyttämiset sekä huonot oppimiskokemukset nostivat opiskelujen aloittamisen kynnystä. Haastateltava 1 kuvaa tilannettaan seuraavanlaisesti. ”Ettei tulis niitä pettymyksii taas, ettei taaskaan onnistu” (H1). Valmentava koulutus tarjosi haastateltaville mahdollisuuden aloittaa opiskelu pienin askelin. Jokainen heistä koki tuon valmentavan koulutuksen merkityksellisenä oman kuntoutumisensa kannalta. He pystyivät sen vuoden aikana kartoittamaan taitojaan, kiinnostuksenkohteitaan sekä sitä, riittävätkö voimavarat ammatillisiin opintoihin. Valmen-

tavan koulutuksen yhtenä tavoitteena on opiskelijan tulevaisuudensuunnitelmi-
en selkiyttäminen, olipa kyse soveltuvan alan valinnasta tai muista elämän-
suunnitelmista (Lämsä 2010 1, 34).

Kun mä tulin sinne kuntouttavaan tai sen jälkeen tonne verhoilukou-
luun ni mä koen että tuli se vaihe että piti päästää irti niinku siitä
vanhasta...se ei ollu niinku enää, et se päihdejuttu ei näytelly enää
niinku osaa. Mä koen et se on yks sellanen eheyttävä juttu ollu tos-
sa koulussa. (H1)

Tutkimuksen tuloksina ammatillinen erityisopetus näyttäisi tukevan päihdekun-
toutujan identiteetinmuutosta sekä integroitumista yhteiskuntaan. Yhtenä mer-
kittävänä identiteetin muutosta tukeneena asiana, haastatteleman päihdekun-
toutujat nostivat opiskelijan roolissa olemisen ja entisen päihdekuntoutujan
identiteetistä irti päästämisen. Voidaan siis todeta opiskelun tukevan kuntoutu-
mista tarjoamalla uusia rooleja päihdekuntoutujalle ja näin tukevan myös identi-
teetin muutosprosessia. Haastatteleman päihdekuntoutujat nostivat merkityk-
sellisiksi kuntoutusta tukeviksi asioiksi myös NA- ja AA-ryhmien vertaistuen,
palveluohjaajien tuen, lapset sekä uskon Jumalaan. Voin yhtyä Hyvärin
(2001,154) havaintoon, että roolin ja aseman muuttuessa, syntyy paikka, josta
voi katsella asioita uusin silmin.

6 HAASTATELTAVIEN ARVIOT TULOKSISTA JA NYKYTILANNE

Saatuani tutkimuksen tulokset ja yhteenvedon kirjoitettua, otin yhteyttä viime touko-kesäkuun 2010 vaihteessa haastattelemiini henkilöihin, pyytääkseni heiltä arviota tutkimuksen tuloksista. Kolme heistä oli suostuvaisia tapaamiseen ja tapaamiset kolmen haastatellun kanssa järjestyivät marraskuun 2010 puolivälissä. Neljännen haastateltavan somaattinen sairaus oli pahenemisvaiheessa ja hän joutui sairaalaan, joten en tavoittanut häntä tarkastelemaan tutkimuksen tuloksia.

Haastateltava 1 totesi tulosten vastaavan hänen mielipiteitään ja kertomaansa. Hän havaitsi samankaltaisuutta lapsuuden kasvuympäristössä muiden haastateltavien kertomusten kanssa ja pohti sitä, kuinka paljon lapsuudella oikeastaan on voinut olla vaikutusta myöhempisiin elämänvaiheisiin. Voimakkaana nousi esiin myös tunne siitä, että punainen lanka on ollut kateissa lapsuudesta lähtien. Haastateltava kertoi myös uskovansa valmentavan luokan opintojen olleen tukena siihen, että hän on pystynyt kuntouttamaan itseään, löytänyt itsestään omia voimavaroja ja oppinut toimimaan toisin kuin aiemmin. Valmentava vuosi lisäsi haastateltavan mukaan myös hänen itsetuntemustaan sekä mahdollisuuksiaan kasvaa aikuiseksi. Kuten haastateltava itse pohti:

Et mun mielestä jokaiselle ihmiselle on tärkeitä et on joku paikka mihin mä kuulun, mihin mua odotetaan ja mikä on niinku mun jut-tu. (H1)

Haastateltava 2 sanoi tulokset luettuaan allekirjoittavansa kaiken. Hän pohti, kuinka merkittävä hänelle oli tuo opiskelijastatus, joka tuli päihdekuntoutujan identiteetin tilalle. Hän kertoi pohtineensa: ”Että loppujen lopuksi pitää oppia sietämään itseään, ennen kuin paraneminen voi edes alkaa”. Tuloksia lukiesaan haastateltava 2 mietti kuntoutujan suhteesta omaan identiteettiin seuraavaa:

Yhä edelleenkin mulla on tunne siitä, et mun sisällä on sellanen ek-synny pikkutyttö, joka ei tiedä kuka se on, kun se oli niin et niinku

ihan pienestä asti piti ite selvitä ja ratkasta ite kaikki ongelmat et
kyllä ne samastumisen kohteet oli pieninä palasina maailmalla.
(H2)

Haastateltava 3 kertoi myös tulosten vastaavan hänen omia näkemyksiään ammatillisen erityisopetuksen merkittävydestä päihdekuntoutujalle. Lisäksi oli mielestäni erityisen mielenkiintoista, että tutkimuksen tuloksia tarkastellessaan nämä kolme haastateltavaa huomioivat erityisesti kuntoutujan suhteen omaan identiteettiin. Näiden kolmen kanssa keskustelimme identiteetin muutoksesta, lapsuudesta ja lapsuuden kokemusten merkityksestä identiteetin muodostumiseen. Haastateltava 3 totesi, kuinka moni päihdekuntoutuja on menettänyt lapsuutensa epävakaissa kasvuolosuhteissa, sekä osan aikuisuuttaan päihteiden käytössä. Hänen mielestään ammatillinen erityisopetus päihdekuntoutujille voi pelastaa monen loppuelämän. Kun päihdekuntoutuja turvallisessa ympäristössä pystyy opiskelemaan itselleen ammatin, hän saattaa kuntoutua työelämään ja yhteiskunnan jäseneksi.

Haastateltava 1 on valmistunut verhoilijaksi ammatillisesta erityisoppilaitoksesta. Hän kokee valmentavan vuoden ennen ammatillisia opintoja lisänneen hänen itseluottamustaan ja hän opiskelee tällä hetkellä lähihoitajaksi. Haastateltava 2 kävi ensin valmentavan vuoden, valmistui sen jälkeen media-assistentiksi ja on sen jälkeen toiminut kumppanuustalossa vuosia tiedottajana vuoroin palkkatukityössä että kuntouttavassa työtoiminnassa. Haastateltava 3 valmistui media-assistentiksi, perusti oman toiminnan ja työskentelee menestyksekkäästi oman alansa töissä. Haastateltava 4 siirtyi valmentavan vuoden jälkeen liiketalouden opintoihin, mutta hänen ammatilliset opintonsa ovat edelleen kesken. Hän on hakenut sairauseläkettä somaattisen sairautensa vuoksi ja aikoo eläkepäätöksen saatuaan hakeutua toimistoalan tuntitöihin.

7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Eettiset normistot säätelevät ja selkeyttävät tutkijan oikeuksia ja velvollisuuksia, mikä on olennaisesti parempi asia kuin se, että niitä jouduttaisiin arvioimaan tapauskohtaisesti vailla minkäänlaista ohjeistusta (Hirvonen 2006, 34). Hirsjärvi ym. (2004) määrittelevät sosiaalieettisten ongelmien käsittelyn herättävän eriäviä mielipiteitä; esimerkiksi missä määrin tieteen ja tutkimuksen olisi vastattava tutkitun tiedon käytöstä ja sen merkityksestä yhteiskunnassa. Sen sijaan yleiset tutkimuseettiset periaatteet liittyen tiedonhankintaan ja julkistamiseen ovat yleisesti hyväksytyjä. Tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu. Tutkijan on pohdittava, miksi hän ryhtyy tutkimukseen, miten hän valitsee aiheen ja kuinka yhteiskunnallinen merkittävyys aiheen valinnassa otetaan huomioon. Tutkimushenkilöiden on oltava mukana tutkimuksessa vapaaehtoisesti, heidän on ymmärrettävä informaatio ja kyettävä tekemään arvioiteja. Tutkijan on kohdeltava haastateltavia henkilöitä kunnioittavasti sekä taattava anonymius, luottamuksellisuus ja aineiston tallentaminen asianmukaisesti. Tutkimustyössä on vältettävä epärehellisyttä seuraavin keinoin: toisten tekstiä ei saa plagioida, ei saa itseplagioida eli tuottaa näennäisesti uutta pienillä muutoksilla aiempaan, tuloksia ei saa sepitellä, kaunistella eikä yleistää kritiikittömästi ja lisäksi raportointi ei saa olla puutteellista tai johtaa harhaan sekä tutkimukseen kohdistetut määrärahat on käytettävä tutkimuksen tekoon eikä muihin tarkoituksiin. (Hirsjärvi ym. 2004, 25–28.)

Diakonia-ammattikorkeakoulussa eettisyyttä painotetaan enemmän kuin muualla Diakin arvopohjan luonteen vuoksi. Tutkimukselta ja tutkijalta edellytetään myös rehellisyyttä ja eettisen asenteen tulee näkyä läpi koko tutkimusprosessin. Heiltä on myös saatava lupa käyttää heidän antamaansa haastattelumateriaalia. (Kuokkanen, Kivirinta, Määttänen & Ockenström 2007, 27.) Arvioituani tutkimuksen tulokset, tapasin haastateltavista kolme ja pyysin heidän arviotaan tuloksista. Mielestäni tämä toiminta tukee tämän opinnäytetyön eettisyyttä, läpinäkyvyyttä ja rehellisyyttä.

Opinnäytetyön aineiston keruussa informoin haastateltavia opinnäytetyöstä antamalla haastateltavalle paperin (Liite 3), jossa kerron opinnäytetyön aiheesta, tarkoituksesta ja tavoitteista. Mainitsin siinä myös käsitteleväni haastattelumateriaalin luottamuksellisesti, sekä sen, että haastattelu oli mahdollista keskeyttää haastateltavan niin halutessa. Opinnäytetyössäni en mainitse ammatillisen erityisoppilaitoksen nimeä ja olen häivyttänyt haastateltavista tunnistettavia piirteitä. Hain myös kyseisestä erityisammattioppilaitoksesta tutkimusluvan ennen tutkimukseni aloittamista. Hyvää tutkimusta ohjaa eettinen sitoutuneisuus (Tuomi ym. 2009, 127).

Tutkimuksen luotettavuutta tulee aina arvioida jollain tavalla. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointia parantaa tutkijan selostus tutkimuksen kaikkien vaiheiden toteuttamisesta. Esimerkiksi kaikki haastatteluihin liittyvät asiat ja olosuhteet olisi kerrottava totuudenmukaisesti ja tutkijan oma itsearviointi on tärkeässä asemassa. (Hirsjärvi ym. 2004, 217.) Haastatteluiden jälkeen reflektoin itseäni ja pohdin, mitä kaikkea olisin voinut tehdä toisin haastattelutilanteissa. Toisaalta jokainen haastattelutilanne on ainutlaatuinen ja siihen vaikuttavat esimerkiksi haastattelijan ja haastateltavan mieliala sekä heidän välinen vuorovaikutuksensa. Myös haastatteluympäristöllä on merkityksensä.

8 OMAN AMMATILLISUUDEN TARKASTELUA

En ole koskaan aiemmin tehnyt mitään tutkimusta enkä näin laajaa kirjoitustyötäkään. Tutkimusmenetelmät, teemoittelut, analyysit ja litteroinnit olivat kaikki minulle vieraita käsitteitä tätä opinnäytetyötä aloittaessani. Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen erotin juuri ja juuri toisistaan. Litteroituani haastattelut, muistan kuinka ajattelin, etten koskaan saa näistä selvää, enkä kykene tekemään tätä opinnäytetyötä yksin. Kuitenkin, kun pääsin alkuun teemoittelussa, niin tuntui, että tästä voikin tulla valmista. Voin siis todeta, että tätä opinnäytetyötä tehdessäni olen oppinut erittäin paljon tutkimuksen teosta. Opin etsimään tietoa ja hyödyntämään sitä kirjoittaessani omaa tutkimustani. Olen nyt ottanut ensimmäisiä askeleita tutkimuksen tekijänä ja tässä vaiheessa tutkimusta, olen tyytyväinen saavutukseeni.

Ajoittain huomaan edelleen turhautuvani helposti, jos asiat tapahtuvat mielestäni liian hitaalla tempolla. Tämän opinnäytetyöprosessin aikana turhauduin useasti ja halusin jättää koko työn kesken. Purin turhautumistani ohjaavaan opettajaan, opiskelukavereihin ja ystäviini ja sainkin heiltä tukea jaksakseni jatkaa loppuun saakka työn tekemistä. Tämän opinnäytetyön myötä oli hieno tunne huomata, kuinka paljon keskittymiskykyäni, kärsivällisyyteni ja pitkäjänteisyyteni on kehittynyt viime vuosien aikana. Pitkäjänteisyyttäni on vahvistanut varmasti myös sosionomiksi opiskelu, mutta myös erilaisiin pidempiaikaisiin hankkeisiin osallistuminen työssäni. Olen ollut mielelläni mukana ideoimassa ja kehittämässä uusia toimintatapoja ja tavallaan tätä opinnäytetyötä tehdessäni, sain luoda jotain ihan omaa. Huomasin pystyväni siihen ja ajoittain jopa nauttivani siitä!

Mielestäni minun sosiaalialan ammattilaisena on omattava avoin ja ennakkoluuloton asenne, jota reflektoin jatkuvasti sekä yksin, että moniammatillisessa työyhteisössä omia mielipiteitä peilaten. Haluan jatkossakin olla aktiivinen työssäni ja elämässäni. Jatkuva oman työn reflektointi on mielestäni ensiarvoisen tärkeää työn mielekkyyden ja työssäjaksamisen vuoksi. Oleellista reflektiivisessä ammatillisuudessa on olla tietoinen omaa toimintaansa ohjaavista tekijöistä ja

rakentaa ammatillista osaamistaan niitä kriittisesti arvioiden (Karvinen 1996, 45).

Tämän opinnäytetyön tekemisen ja julkaisemisen myötä sain vahvistusta omalle ammatillisuudelleni. Minulla on jo tietämystä ja osaamista päihdekuntoutumisen saralta ja pystyin hyödyntämään, sekä vahvistamaan sitä tätä tutkimusta tehdessäni. Tietenkin aina voin oppia lisää ja haluankin pysyä hereillä ja innokkaana oppimaan sekä työelämässä että elämässä yleensä. Opinnäytetyötä kirjoittaessani sain lisää itsevarmuutta ja ajatuksia, mihin haluan suunnata valmistuttuani sosionomiksi. Uskon, että tuleva työni liittyy vahvasti mielenterveys- ja/tai päihdekuntoutukseen

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Yhteiskunnan tulisi ymmärtää päihdekuntoutumisprosessin pitkäkestoisuus, ja panostaa enemmän riittävään jälkikuntoutuksen tukemiseen. Suoritusyhteiskunta ja nopeatempoisen elämäntyyli ei kuitenkaan kannusta hitaaseen toipumisprosessiin. Kuntoutuminen on hyvin yksilöllistä, ja sen kesto on mahdotonta määritellä etukäteen. Osa päihdekuntoutujista ei koskaan kuntoudu toimimaan hektisessä työelämässä nyky-yhteiskunnan vaatimalla tasolla. Mutta he ovat kuitenkin ”kuivilla” ja elävät rikoksetonta elämää maksaen veroja työmarkkinatuestaan tai eläkkeestään. Näin eläen he ovat saavuttaneet mielekkään elämän, ja tulevat yhteiskunnalle kuitenkin halvemmaksi, kuin huumeita käyttävinä syrjäytyneinä rikoksentekejinä.

Haastattelujen perusteella voin todeta, että ammatillinen erityisopetus tukee päihdekuntoutujan identiteetinmuutosta ja kuntoutumista. En kuitenkaan sulje pois päihdekuntoutujan mahdollisuutta opiskella tavallisessa oppilaitoksessa. Opiskelutaidot ja -kunto mahdollistavat sen joidenkin päihdekuntoutujien kohdalla. Haastattelemilleni neljälle päihdekuntoutujalle ammatillinen erityisopetus oli kuitenkin soveltuvin vaihtoehto. Heillä oli pitkä aika edellisistä opiskeluista ja kynnys lähteä opiskelemaan oli noussut korkeaksi. Yhtenä tavoitteena kolmella valmentavan koulutuksen käyneellä haastateltavalla olikin selvittää valmentavan vuoden aikana, pystyvätkö he säännölliseen koulunkäyntiin. He kaikki mainitsevat kokeneensa arvokkaaksi asiaksi erityisopetuksessa opiskelijahuolto-ryhmän tuen sekä mahdollisuuden opintojen räätälöintiin. Myös pienissä opiskelijaryhmissä opiskelu nousi haastattelujen perusteella tärkeäksi. Kukaan haastateltavista ei katunut sitä, että lähti opiskelemaan, vaan jokainen heistä koki opiskelun kannattavana asiana elämässään.

Otin jo aiemmin esille opintojen oikea-aikaisuuden merkityksen. Oikea-aikaisuutta on täysin mahdotonta tietää etukäteen, sillä jokainen päihdekuntoutuja on nähtävä yksilönä. Usein päihdekuntoutujalla on raitistuttuaan kova kiire elää ja korvata ”menetetetyt vuodet”. Kuntoutuja saattaa hakeutua opiskelemaan, vaikkei hän vielä olekaan opiskelukuntoinen. Opinnot keskeytyvät, siitä seuraa

pettymys ja mahdollinen retkahdus, joka saattaa aiheuttaa takapakkia toipumiselle. Päihdehuollon jälkikuntoutuksen työntekijät pyrkivät ammattitaidollaan auttamaan kuntoutujaa itse arvioimaan omaa jaksamistaan, voimavarojaan sekä opiskelukuntoaan.

Opiskelu toimii usein merkittävänä kuntouttavana ja syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä. Miksi sitten kaikki raitistuneet päihdekuntoutujat eivät hakeudu opiskelemaan itselleen ammattia? Haastateltavien kertomusten sekä työelämän kautta tulleiden kokemuksieni kautta on todettava, että joskus ihminen voi vain olla niin rikki, ettei hänen ole mahdollista eheytyä ja kuntoutua esimerkiksi opiskelemaan tai työelämään. Osalla päihdekuntoutujista on taustalla niin traumaattisia lapsuudenkokemuksia, etteivät he selviydy niistä koskaan. Raitistuttuaan päihdekuntoutujat eivät mielestäni ole samalla viivalla toistensa kanssa, vaan eheän lapsuuden kokeneet omaavat paremmat edellytykset toipumiseen. Osa raitistuneista ei myöskään itse halua hakeutua opiskelemaan tai työelämään. He kokevat elämänsä mielekkääksi ilman ammattia tai osallistumista aktiiviseen jokapäiväiseen työelämään. Monet heistä ovat eläkkeellä ja saavat elämäänsä merkityksellisyyttä esimerkiksi tekemällä vapaaehtoistyötä tai toimimalla sitoutuneesti vertaistukena vasta raitistuneille.

Identiteetinmuutosta pohdittaessa haastatteluista nousi selkeästi esille opiskelun merkitys. Haastateltavat kokivat samaistumista muiden opiskelijoiden kanssa ja löytävänsä itselleen uuden opiskelijan identiteetin. Erityisen tärkeäksi seikaksi identiteetinmuutoksessa nousi juuri tämä entisen päihdekuntoutujan roolia irtipäästäminen ja uuden opiskelijastatuksen löytäminen kouluyhteisössä. Kuten totesin jo aiemmin pohtiessani opiskelun vaikutusta identiteettiin, niin ratkaisevaa on ymmärrys siitä, ettei tarvitse olla päihdekuntoutuja lopun elämäänsä, vaan voi löytää uusia rooleja ja muokata identiteettiään niiden mukaisesti. Tärkeäksi koettiin myös se, että päihdekuntoutuja koki saavansa jättää kuntoutujan identiteetin taakseen ja että kouluympäristössä hänet nähtiin opiskelijana eikä päihdekuntoutujana. Tämä on merkityksellistä ja tukee päihdekuntoutujan kuntoutumista. Huomionarvoista on myös se, että haastateltavat nostivat esiin ymmärtäneensä, että myös muilla opiskelijoilla oli ongelmia elämässään, vaikkei heillä ollut päihdetaustaa. Mielestäni päihdetaustaiset ihmiset välillä itsekes-

keisesti unohtavat sen, että elämään kuuluvat kaikki värit ja myös ”tavallisilla” ihmisillä on ongelmia.

Tutkimustuloksiini pohjaten voin todeta jokaisen haastatteleman päihdekuntoutujan hyötyneen ammatillisen erityisoppilaitoksen tarjoamasta tuesta ja erityisopiskelun tukeneen toipumisprosessia. Päihdekuntoutujien toipumisessa on toki paljon yhtäläisyyksiä, mutta painottaisin, että jokaisen toipumispolku on kuitenkin yksilöllinen ja se olisi syytä huomioida, sekä päihdehuollossa, että ammatillisessa erityisoppilaitoksessa. Opiskelu toi päihdekuntoutujan elämään normaaliuden kokemuksia, jotka tukevat identiteetin muutosta, kuntoutumista sekä kiinnostumista yhteiskuntaan. Merkittävä päihdekuntoutujan toipumista edistävä tekijä on, että hänet nähdään jossain muussa kuin päihdekuntoutujan roolissa. Opiskelu tuo päihdekuntoutujan elämään opiskelijastatuksen lisäksi tavoitteellista tekemistä, mikä osaltaan lisää elämän mielekkyyttä. Juuri tämä elämän mielekkyyden ja tarkoituksellisuuden löytäminen on yksi kuntoutumisen perusasioista. Voin yhtyä erään haastateltavani toteamukseen: ”On eroa olla hampaat irvessä raittiina kun olla raittiina sillä tavalla että se on mielekästä, et se elämä on kokonaisuutena mielekästä.” (H1)

Kolmella neljästä haastateltavasta on ollut rikkinäinen kasvuympäristö ja heidän identiteettinsä ei ole päässyt kehittymään normaalisti lapsuudessa. Kuten jo aiemmin tässä opinnäytetyössä totesin, niin mielestäni tämä vaikuttaa koko kuntoutumisprosessiin. Osalla päihdekuntoutujista on lapsuudessa niin rankkoja kokemuksia, etteivät he koskaan toivu niistä opiskelukuntoiseksi tai työelämään. Näissä tapauksissa kuntoutumisen tavoitteeksi on asetettava mielekäs elämä.

Särkelä (2001) määrittelee yhteiskuntamoraalin yhdeksi mitaksi sen, kuinka yhteiskunta huolehtii niistä jäsenistään, jotka eivät suoriudu itsenäisesti (Särkelä 2001, 94). Särkelän mukaan sosiaalityön perustana on oltava se, että jokainen ihminen on arvokas. Hänen mukaansa on selvää, että jos sosiaalityöhön investoidaan, niin tuloksia vaaditaan ja saadaan vaatia. Tämä on tärkeää myös sosiaalisen auttamistyön etiikan kannalta. Voidaan vain pohtia mikä riittää tulokseksi? Särkelä toteaa, että riittävä tulos on taata jokaiselle ihmisarvoisen elämän edellytykset, vaikkei ihminen kuntoutuisikaan yhteiskunnassa ”suotavalle tasol-

le”. (Särkelä 2001, 98–99.) Mielestäni päihdetyössä toimivien on terveellistä pohtia, kuka määrittää sen, milloin ihminen on riittävän kuntoutunut ja elääkö hän mielekästä elämää? Onko se silloin, kun hänellä on asunto, raitis elämä, ammatti ja työ? Vai voiko ihminen olla kuntoutunut ilman ammattia ja työtä, jos hän itse kokee niin? Mahtuuko hän meidän yhteiskuntaamme? Voisiko ihminen olla arvokas omana itsenään ilman, että häntä määritellään hänen suoritustensa ja saavutustensa kautta? Työntekijän tulisi aina muistaa, että asiakas itse on oman elämänsä asiantuntija ja hänellä itsellään on oikeus päättää, mihin suuntaan hän haluaa elämässään suunnata.

Tämä opinnäytetyö tarjoaa tietoa päihdekuntoutujien omista kokemuksista erityisopetuksesta heidän kuntoutumisensa tukena. Uskon, että tästä tutkimuksesta on hyötyä päihdehuollossa työskenteleville, etenkin jälkikuntoutuksen puolella työtä tekeville sekä ammatillisen erityisopetuksen parissa työskenteleville.

Tutkimus käsitteli ammatillisen erityisopiskelun vaikutusta identiteetinmuutokseen sekä kuntoutujan itsensä merkityksellisimpinä kokemia asioita kuntoutumisessa. Haastateltavat kertoivat kokemuksistaan rehellisesti ja luottamuksellisesti. Olin ollut päihdevastaavan työssäni jokaisen haastateltavan tukena hänen opinnoissaan ja tunnen heidät usean vuoden ajalta. Uskon, että myös tällä oli merkitystä sille, että haastattelutilanteet muodostuivat niin luottamuksellisiksi. Siitä suuret kiitokset haastatelluille!

Harmillista kuitenkin on, että nykyisin tämä ammatillinen erityisoppilaitos suosii opiskelijavalinnoissaan alle 25-vuotiaita opiskelijoita. Olisi ensiarvoisen tärkeää, että myös yli 25-vuotiaille olisi tarjolla valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta sekä perustutkintoon johtavaa ammatillista erityisopetusta. Useimpien opiskelukuntoiset päihde- ja mielenterveyskuntoutujat ovat yli 25-vuotiaita ja sen vuoksi aikuisille tarkoitetulle valmentavalle ja ammatilliselle koulutukselle erityisoppilaitoksessa olisi varmasti tarvetta. Siksi mielestäni aikuiskoulutuspaikkoja olisi saatava lisää tänne Etelä-Suomen ammatillisiin erityisoppilaitoksiin.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella huomasi, että olisi merkityksellistä tutkia myös, mitkä muut asiat ja ympäristöt tuovat päihdekuntoutujalle uusia rooleja ja tukevat sitä kautta identiteetinmuutosta. Käsittelin jonkin verran lapsuuden kokemusten vaikutusta identiteetin muodostumiseen, mutta myös sitä ja sen yhteyttä kuntoutumisprosessiin olisi mielestäni syytä tutkia tarkemmin. Yksi mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi pidempiaikainen seurantatutkimus päihdehuollon jälkikuntoutuksen asiakkaista; kuinka kauan he tarvitsevat jälkikuntoutuksen tukea, sekä millaisissa elämänvaiheissa tuki on tarpeen pitkänkin raittiuden jälkeen. Koska ammatillisessa erityisoppilaitoksessa opiskelee paljon mielenterveyskuntoutujia, olisi tärkeää tehdä tutkimusta, kuinka he hyötyvät ammatillisesta erityisopetuksesta.

LÄHTEET

- Aalto, Anna-Mari & Rissanen, Pekka 2002. Yhteenveto kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista. Teoksessa Anna-Mari Aalto, Heikki Hurri, Aila Järvikoski, Jorma Järvisalo, Vappu Karjalainen, Heidi Paatero, Timo Pohjolainen & Pekka Rissanen (toim.) Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Helsinki : Stakes, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, 1–26.
- Alasuutari, Pentti 2001. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Vastapaino.
- Blomqvist, Jan 2004. Pohdintoja riippuvuuden spontaaniparantumisesta. Teoksessa Vilma Hänninen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Muuttuuko ihminen? Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 155–184.
- De Leon, George 2000. The Therapeutic Community—Theory, Model and Method. New York: Springer Pub.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hirvonen, Ari 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 31–49.
- Holopainen, Antti 2001. Päihdeongelmat. Teoksessa Tapani Kallanranta, Paavo Rissanen & Ilpo Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus. Helsinki: Duodecim, 186–200.
- Hyväri, Susanna 2001. Vallattomuudesta vastuuseen. Vammala: Vankeinhoiton koulutuskeskus.
- Hämäläinen, Riitta; Liias, Suvi; Taarna, Varpu & Valkama, Airi 2007. Erilaisen oppijan käsikirja—Luvuista lakeihin, kuntoutuksesta keinoihin. Helsinki: Erilaisten oppijoiden liitto ry.
- Hännikäinen–Uutela, Anna-Liisa 2004. Uudelleenjuurtuneet—yhteisökasvatus vaikeasti päihderiippuvaisten narkomaanien kuntoutuksessa. Väitöskirja. Jyväskylän Yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta.

- Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka 2003. *Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen*. Teoksessa Vilma Hänninen (toim.) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopisto: Sosiologian ja sosiaalipolitiikan laitos.
- Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila 2004. *Kuntoutuksen perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila 1995. *Elämäntietä ja kuntoutus*. Teoksessa Kristiina Härkäpää, Aila Järvikoski, Tapani Kallanranta, Keijo Piirainen, Marjatta Repo, Asko Suikkanen & Juhani Wikström (toim.) *Kuntoutuksen ulottuvuudet*. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, 161–173.
- Jauhiainen, Tuula 2005. *Päihdehuollon jälkikuntoutus–Asiakastyön seurantaraportti 2005*. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Karvinen, Synnöve 1996. *Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä*. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 17–54.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2001. *Hyvä itsetunto*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2008. *Temperamentti-ihmisen yksilöllisyys*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Koskisuu, Jari 2004. *Eri teitä perille. Mitä mielenterveyskuntoutus on?* Helsinki: Edita.
- Knuuti, Ulla 2006. *Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Kuokkanen, Ritva; Kivirinta, Mervi; Määttänen, Jukka & Ockenström, Leena 2007. *Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä–Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kuusisto, Katja 2010. *Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen–Tutkimus muutoksesta hoidon ja vertaistuen avulla sekä ilman professionaalista*

hoitoa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto: Sosiaalityön tutkimuksen laitos.

- Lahtinen-Antonakis, Satu 2009. Päihderiippuvuudesta toipumisen kokemuksia-
Miehet kertovat toipumisestaan ja sen ylläpidosta. Suomen Settle-
menttiliitto: Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto:
Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Lämsä, Anna- Liisa 2010 1. Valmentava koulutus nuorten syrjäytymisen ehkäi-
syssä. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä & Lea Veivo (toim.) Mun
mahdollisuus- Luovin valmentavassa koulutuksessa. Ammattiopisto
Luovi, 25–36.
- Lämsä, Anna- Liisa 2010 2. Kasvatuksellinen kuntoutus valmentavassa koulu-
tuksessa. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä & Lea Veivo (toim.) Mun
mahdollisuus–Luovin valmentavassa koulutuksessa. Ammattiopisto
Luovi, 37–50.
- Mattila-Aalto, Minna 2009. Kuntoutusosallisuuden diagnoosi. Tutkimus entisten
rappiokäyttäjien kuntoutumisen muodoista, mekanismeista ja mah-
dollisuuksista. Väitöskirja. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia
81/2009.
- Moilanen, Merja 2011. Tehtävä Kasteessa. Tesso 1, 6–7.
- Niinimäki, Saija 2009. Haastattelu Kumppanuustalo Harjulassa Helsingissä
29.09.2009. Viitattu 5.9.2010.
- Ojanen, Markku 1996. Mikä minä on? Minän rakenne, kehitys, häiriöt ja ehey-
tyminen. Tampere: Kirjatoimi.
- Opetushallitus 2010. Ammatillinen erityisopetus. Viitattu 11.9.2010.
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/ammattilliset_perustutkinnot/ammattillinen_erytisopetus
- Piha, Leena 2004. Erityisen tuen tarpeen määrittely. Teoksessa Marja Mylly &
Salla Sipilä (toim.) Erityisopetusta kehittämässä–kokemuksia Kiipu-
lasta. Kiipulasäätiö, 23–30.
- Punamäki, Raija-Leena 2001. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen
välinen yhteys. Teoksessa Mirjam Kalland & Jari Sinkkonen (toim.)
Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY,
174–197.

- Ruisniemi, Arja 2006. Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa-tutkimus yhteisöllisestä päihdekuntoutuksesta. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu 3.1.2011. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6619-5.pdf>
- Saukkonen, Auli 2008. Toipumisen ajatusta vaalittava huumehoidossa. Tiimi-lehti 5/2008.Helsinki: A-klinikkasäätiö. Viitattu 5.9.2010. <http://www.a-klinikka.fi/tiimi/508/toipuminen.html>
- Suojatie ry. 2009. Suojatie ry:n toimintasuunnitelma vuodelle 2010. Helsinki: Suojatie ry.
- Suominen, Sauli & Tuominen, Merja 2007. Palveluohjaus–portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Picaset Oy.
- Särkelä, Antti 2001. Välittäminen ammattina-näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Veivo, Lea 2010. Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä & Lea Veivo (toim.) Mun mahdollisuus–Luovin valmentavassa koulutuksessa. Ammattiopisto Luovi, 15–24.

LIITE 1: Haastattelukysymykset

Tutkimuskysymyksiksi nousivat:

1. Miten erityisopiskelu tukee päihdekuntoutujan identiteetinmuutosta sekä integroitumista yhteiskuntaan?
2. Motivoiko opiskelu raittiudessa pysymiseen?

TEEMAHAASTATTELU

1. Taustakysymykset

Ikä

Perhesuhteet

Päihdehistoria

Aiempi koulutus

2. Identiteetin muutos

Millaisia vaikutuksia opiskelulla on ollut omaan itseesi?

Millaista muutosta olet itse huomannut itsessäsi?

Millaista muutosta olet huomannut omassa suhtautumisessa ympäristösi ja itseesi?

3. Raittina pysymiseen vaikuttavat asiat

Mitkä opiskelun mukanaan tuomat asiat ovat tukeneet raittiuttasi?

Mitkä asiat koet itse merkityksellisimpinä oman kuntoutumisesi kannalta?

Kun olet kohdannut vastoinkäymisiä, kuinka olet niistä selvinnyt?

4. Erityisopetuksen merkitys

Mikä sai sinut valitsemaan erityisopetuksen?

Oliko erityisopetuksen valinnalle jotain muuta vaihtoehtoa?

Millainen vaikutus juuri erityisopetuksella on ollut opiskelussasi?

LIITE 2: Muokatut haastattelukysymykset

Tutkimuskysymyksiksi nousivat:

1. Miten erityisopiskelu tukee päihdekuntoutujan identiteetinmuutosta sekä integroitumista yhteiskuntaan?

2. Kuinka opiskelu tuki kuntoutumistasi?

TEEMAHAASTATTELU

1. Taustakysymykset

Ikä

Perhesuhteet

Päihdehistoria

Aiempi koulutus

2. Identiteetin muutos

Millaisia vaikutuksia opiskelulla on ollut omaan itseesi?

Millaista muutosta olet itse huomannut itsessäsi?

Millaista muutosta olet huomannut omassa suhtautumisessa ympäristöösi ja itseesi?

3. Kuntoutumiseen vaikuttavat asiat

Mitkä opiskelun mukanaan tuomat asiat ovat tukeneet kuntoutumistasi?

Mitkä asiat koet itse merkityksellisimpinä oman kuntoutumisesi kannalta?

Kun olet kohdannut vastoinkäymisiä, kuinka olet niistä selvinnyt?

4. Erityisopetuksen merkitys

Mikä sai sinut valitsemaan erityisopetuksen?

Oliko erityisopetuksen valinnalle jotain muuta vaihtoehtoa?

Millainen vaikutus juuri erityisopetuksella on ollut opiskelussasi?

LIITE 3: Kirje haastateltaville

Hei!

Opiskelen sosionomiksi Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Teen opin-
näytetyötä aiheesta: ”Ammatillisen erityisopetuksen merkitys päihdekuntoutujan
kuntoutumisessa hänen itsensä kokemana”. Tavoitteena on julkaista tämä
opinnäytetyö viimeistään alkuvuodesta 2011.

Tarkoituksena on saada tietoa siitä, miten ammatillisessa erityisoppilaitoksessa
opiskelu tukee päihdekuntoutujan identiteetinmuutosta sekä integroitumista yh-
teiskuntaan. Tavoitteena on myös selvittää millainen tuki on ollut päihdekuntou-
tujan itsensä mielestä merkittävää kuntoutumisprosessin kannalta. Saadakseni
vastauksia tutkimuskysymyksiin käytän puolistrukturoitua teemahaastattelua.

Minulla on muutama teema ja kysymys, mutta tarkoituksena on siis, että kerrot
itse kokemuksistasi. Haastattelumateriaalin nauhoitan, litteroin ja käsittelen luot-
tamuksellisesti. Halutessasi voin pysäyttää nauhurin ja haastattelu on myös
mahdollista keskeyttää. Tämä haastattelu kestää noin ½-2 tuntia.

Kiitos kun suostuit haastatteluun!

Riitta Karhapää

p.044 046 6671

työp. 040 319 3177